

V32
K35

АБДУЛЛА ҚАХҲОР

АЯЖОНЛАРИМ

12

2
35

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

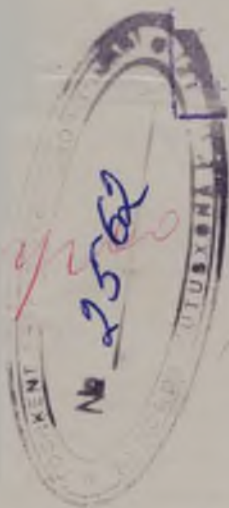
АСАРЛАР

БЕШ ЖИЛДЛИК

ТўРТИНЧИ ЖИЛД

АЯЖОНЛАРИМ

Пьесалар
Портретлар
Фельетонлар

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1988

УЗ 2
Қ 35

Редколлегия

УЛМАС УМАРБЕКОВ (раҳбар), САИД АҲМАД, ЭРКИН
АЪЗАМОВ, НИЗОМ КОМИЛОВ, ОЗОД ШАРАФИДДИНОВ,
КИБРИЕ ҚАҲҲОРОВА, МАТЕҚУБ ҚУШЖОНОВ

Нашрга тайёрловчи —
Абдулла Қаҳҳор уй-музейининг катта илмий ходими
КИБРИЕ ҚАҲҲОРОВА

К 4702570200—90
М 352(04)—88 —1—88

ISBN 5—635—00132—7 (т.IV)

ISBN 5—635—00061—4

ПЪЕСАЛАР.

ЯНГИ ЕР (ШОҲИ СУЗАНА)

Комедия

4 парда, эпилоги билан

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Дехқонбой — комсомол, фронтовик.
Холнисо — унинг онаси.
Омон — Дехқонбойнинг укаси.
Ҳафиза — комсомол, Дехқонбойнинг қайлиғи.
Ҳамробуви — Ҳафизанинг онаси.
Мавлон — Ҳамробувининг укаси, бригадир.
Раҳимжон — колхоз райси.
Одилов — колхоз партия ташкилотининг секретари.
Қўзиев — комсомол, фронтовик.
Салтанат — колхоз правлениесининг секретари.
Эрмат — самоварчи.

БИРИНЧИ ПАРДА

Пастаккиша девор саҳнани иккига бўлган. Бир томонда Холниснинг, иккинчи томонда Ҳамробувининг ҳовлиси. Уртада эшикча. Ҳафиза ўз уйи деразаси олдида хат ёзиб ўтирибди.

Товуш (*кучадан*). Ҳафиза! Деҳқонбой! Мажлисга.

Уйдан Ҳафиза югуриб чиқади.

Ҳафиза (*девор оша кучага томон*). Ҳали эрта-ку!.. Ҳозир борамиз!..

Холниснинг уйдан Омон чиқади.

Омон. Ҳафизахон опа, акам соқол олаётибдилар. Агар бемалол бўлса, бирпас кутар эмишсиз... Эрталаб соқол олган эдилар, ҳали ўсгани йўғ-у, яна қиртишлаётибдилар. Нега бунақа қиладилар-а, Ҳафизахон опа?

Ҳафиза. Соқолинг чиққанда биласан, ҳали гўдаксан.

Омон. Мен-а? Мен гўдакми? Гўдак бўлсам нега комсомолга олдиларинг? Сизни қарангу! (*Керилиб.*) Қомсомол мажлисига кетаётибман.

Ҳафиза. Омонхон! Ҳали мажлисга бир соат бор-ку!

Омон (*насихатомуз*). Қомсомол мажлисига кечикмайин деган одам олдин боради. (*Велосипедини етаклаб чиқиб кетади.*)

Деҳқонбой соқол олганидан кейин ювингани чиқади.

Ҳафиза. Деҳқонбой ака! (*Қўлидаги қоғозини кўрсатиб.*) Мана, мана шундоқ бошладим: «Биз комсомолларнинг Мирзачўлга юриши тўғрисида комсомол съездининг чақириғини маъқуллаб...» Мана, ўқинг!

Деҳқонбой (*хатга кўз югуртириб*). Жуда яхши! Биласизми, Ҳафизахон, Мавлон акага ҳавасим келади. Хўб тоғангиз бор-да! Ажойиб пахтакор! Жияни ўзидан ҳам яхши!

Ҳафиза. Жияни тоғасига етгунча ҳали кўп қовун пишини бор. Қишлоғимиздан биринчи бўлиб Мирзачўлга кетган киши!..

Деҳқонбой. Ёши бир жойга бориб қолган бўлса ҳам юрагида ўти бор. Ёшларга ибрат бўлди. Мана энди биз ҳам тоғангиздан ибрат олиб Мирзачўлга борамиз...

Ҳафиза. Секин... Мажлис ўтгунча аям билмасинлар.

Деҳқонбой. Нима, Мирзачўлга боришингизга қарши булармикинлар? Борсангиз тоғангизнинг олдига борасиз-да. Лекин ҳали мен ҳам аямга айтганимча йўқ.

Ҳамробуви айвонга чиқади.

Ҳафиза. Холнисо холамини-ку йўлга солиш жўн, лекин менинг аям... дод солиб мажлисга боришдан ҳам тоймайдилар.

Ҳамробуви. Қизим, нима деяпсан, менинг тўғримда гапираётибсанми?

Ҳафиза (*шошиб қолади, Деҳқонбойга*). Ана...

Деҳқонбой. Салом, Ҳамробуви хола, яхшимисиз?

Ҳамробуви. Шукур, болам, яхшиликка ҳўп яхшиман-ку, бемаврид қариганимга хафа бўламан-да! Қариганингдан кейин мана бунақа бўлар экан, ёшлар бир чеккага суриб қўйишар экан...

Деҳқонбой (*хавотир олиб*). Нега?.. Нима бўлди?

Ҳамробуви. Майли, нима ҳам дейман, индамайман.

Ҳафиза (*Деҳқонбойга*). Аям эшитибдилар...

Ҳамробуви. Қулоғим оғир. Қулоқ ўлгур оғир! Лекин ҳар нечук, қар эмасман. Эшитаман, эшитганимда ҳам, нима дер эдим, индамайман. Мажлис соат саккизда бўлса...

Ҳафиза (*Деҳқонбойга*). Айтмадимми...

Ҳамробуви. Мажлисга етиб бораман деган киши уйдан эртароқ чиққани яхши дейман, холос.

Деҳқонбой (*кўнгли жойига тушиб*). Тўғри, хола.

Ҳафиза. Рост айтасиз, аяжон, тезроқ борайлик бўлмаса.

Деҳқонбой. Ҳўп, биз кетдик, хола.

Ҳамробуви. Шошмагин, болам, Деҳқонбой, бир оғиз гапим бор.

Деҳқонбой. Жоним билан.

Ҳамробуви. Ҳафиза ҳали ёш, звено бўлса ҳам, ҳар қалай ёш. Сиз ақллик, бу ерда ҳам, урушда ҳам

уқиган йигитсиз. Шундоқ бўлгандан кейин ўзингиз айтинг, тўйсиз, никоҳсиз икковларинг бир эшикдан чиқсаларинг қандоқ бўлади? Эл-юрт нима дейди? Майли, мен нима ҳам дейман, индамайман...

Дехқонбой. Ҳа... бундоқ денг... Майли, майли, холажон, мен ўзимизнинг эшикдан чиқа қолай.

Ҳафиза. Хўп, хўп, аяжон.

Ҳафиза билан Дехқонбой ҳар қайсиси ўз эшигидан чиқади ва кучада кўришади.

Дехқонбой. Салом, Ҳафизахон! Яхшимисиз?..

Ҳафиза. Ўзларидан сўрасак... Кўринмайсиз?..

Иккови кулиб, қўлтиқлашиб кетади.

Ҳамробуви. Умрингдан барака топгурлар, кўп қобил болалар-да!

Холнисо ўз айвонига чиқади.

Холнисо. Ўртоқ, болалар кетишдими?

Ҳамробуви. Ҳа, бир-бирига хўп муносиб-да!..

Икковининг ҳам умрини берсин!

Холнисо. Зап қизингиз бор-да! Онасининг боласи-да, онасининг боласи!.. Толеимдан ўргилай, пешонамга шундай келин битибди!

Ҳамробуви. Дехқонбой-чи? Дехқонбойдай йигит етти иқлимда топилармикин? Қани энди ҳар бандайи мўминга Дехқонбойдай куёву сиздай қайнана насиб қилса!

Холнисо. Бу ёққа чиқсангиз-чи, қуда, бирпас чақчақлашайлик.

Ҳамробуви. Жоним билан... Кўсагимни олиб чиқа қолай бўлмаса. Қимирлаган қир ошар...

Холнисо. Олиб чиқинг... Кўсак чувишга сиз устасиз-ку, шундоқ бўлса ҳам, қўлимдан келганича қарашаман.

Ҳамробуви. Кўсак чувишда сизга етиб бўлади-ми... *(Кўсагини олиб Холнисонинг ҳовлисига ўтади.)* Сизнинг қўлингиз машина-ку... *(Иккови сўрига ўтириб кўсак чувийди.)* Бугун болаларнинг мажлиси бор. Комсомол мажлиси...

Холнисо. Биламан, қуда.

Ҳамробуви. Нима масала экан, билмадингизми?

Холнисо. О, куда, менга айтишармили.

Хамробуви. Соат нечада келар экан?

Холнисо. Менинг соатим тўхтаб қолибди.

Хамробуви. Соатим тўхтаб қолибди? Нега тўхтабди? Бузилибдими?

Холнисо. Вой, менинг соатим бузиладиган соат эмас. Бурамабман. Эрталаб хамиртурушга чиққанингизда юриб турган эди. Қалай, куда, хамиртуруш дуруст эканми, нонингиз яхши чиқдими?

Хамробуви. Сизнинг хамиртуришингиз бўлади-ю, ёмон бўладими? (*Бирдан.*) Вой, эсим қурсин, сизга иссиқ нон бераман деб эсимдан чиқибди.

Холнисо. Майли, майли, ўртоқжон, бир-биримизнинг нонимизни энди кўрибмизми, қирқ йилдан бери ёймиз.

Хамробуви югуриб кириб уйдан иккита нон олиб чиқади.

Хамробуви. Енг, куда, жизза солган эдим... Соатингизни бурамаганингизни қаранг! Кўнглингизга келмасин-ку, куда, соатни бураш менинг эсимдан ҳеч чиқмайди. Раҳматлик поччангиз: «Соат — уйнинг сўфиси» дер эди. «Ҳой, сўфини бурадингми, ҳой, сўфи нега жирингламаяпти», деб турар эди. Соатни бураш эсдан чиқса, худо эсдан чиқади-я, жон куда!

Холнисо. Поччам раҳматлик, соатни сўфи деганлари билан намоз ўқимас эдилар.

Хамробуви. Ҳа, ўқимас эди. Сизнинг чолингиз ҳам ўқимас эди. Лекин намоз ўқимаса ҳам, жаннати одамлар эди. Бу дунёда кўрмади, у дунёда кўрсин!

Холнисо. Гўрингда тўнғиз қўпгур, Фозилбек икковини ишлатиб-ишлатиб, яна қарздор қилиб, эчкимизни, кўрпамизни олиб чиқиб кетганда иккови қандоқ йиғлаган эди. (*Упкаси тўлиб.*) Икковимиз қандоқ йиғлаган эдик!..

Хамробуви (*йиғлаб*). Қандоқ йиғлаган эдик!..

Холнисо. Шундоқ замонлар бўлар экан, иккови кўрмай ўлди, кетди.

Хамробуви. Кўрмай ўлди, кетди.

Холнисо. Қўйинг, куда, энди болаларимизнинг боши омон бўлсин. Ҳадемай тўй қиламиз, орзу-ҳавас кўрамыз. Эсингизда борми: «Ҳай, ёр-ёро келин тушди...»

Хамробуви. Қирда тойчоқ кишнайти от бўлдим деб...

Холнисо. Уйда келин йиғлайди ёт бўлдим деб...

Иккови ўйинга тушади.

Ўйғлама, қиз, йиғлама, тўй сеники,
Остонаси тилладан уй сеники...

Ҳамробуви бирдан йиғлаб юборади ва уйга томон йўналади.

Холнисо. Ҳой, шошманг... нима, нима бўлди, қуда?..

Ҳамробуви (*йиғлаб*). Қиз бола шу экан-да, катта бўлиб энди қанотингга кирганида пирр этиб учадикетади, учадикетади...

Холнисо. И-и, қуда, учиб қаёққа борар эди? Ниҳоятда девор ошар экан... Менинг уйим ўз уйингиз эмасми? Шуми ҳали қирқ йиллик қадрдондан чиққан гап? Болаларимиз бир-бирини яхши кўрганига суюнинг!..

Ҳамробуви (*йиғлаб*). Суюнмайманми... Қошки тўй баҳонаси билан укам ҳам келса...

Холнисо. Келмасдан нима қилади? Наҳот Мавлонингиз жиянининг тўйига келмаса!

Ҳамробуви. Э, қуда, Мавлонни билмайсиз! Бунингдай ўжар, бунингдай қайсар... Ўзимизнинг колхоз ёмонмиди? Ўша йиллари Мавлон ударник деб ном чиқарган эди-я! Бирдан бошига Мирзачўл савдоси тушди-ю, кетаман деб туриб олди. Нима дейман? Мендан кичик бўлса ҳам, ҳар қалай эркак, индамадим.

Холнисо. Индагандирсиз (*ишонмай*).

Ҳамробуви. Йўқ, лом деганим йўқ! Сен болалигингда ҳам хира эшакдан баттар эдинг, гап кор қилмас эди, энди нима бўлар эдинг дедим, холос... Қетдиқолди. Мана энди, Мирзачўлда қамиш ёқиб, шўр ялаб ўтиргандир.

Холнисо. Одам наҳот Мирзачўлни ҳавас қилса. Худо яратишга яратиб қўйиб, кейин, дафтарида учириб ташлаган жойлар-ку!

Омон ҳовлиқиб киради.

Омон. Ая! Ая! Ая!

Холнисо. Ҳа, ҳа, нима бўлди?

Омон. Мажлис тамом бўлди. Бюро кетаётибди.

Ҳамробуви. Мен чиқиб чой қўяй бўлмаса. Ҳозир келаман. (*Чиқиб кетади.*)

Холнисо. Нима бўлди, болам, мажлисда сени танқид қилишдимиз, рангинг бир аҳволда?

Омон. Э, мен қаёқда-ю, танқид қаёқда?.. Ая, хо-
ламнинг олдида айтгим келмади... Мажлисда Деҳқонбой
акам тўғрисида гап бўлди...

Холнисо. Нима гап бўлди, акангни танқид қи-
лишдими? Вой шўрим!

Омон. Нима бўлса «вой шўрим» экан-да, Деҳқон-
бой акамни мақташди. Ҳафизахон опамни ҳам мақ-
ташди.

Ҳамробуви айвонга чиқади.

Биласизми, Деҳқонбой акам билан Ҳафиза опам
икковлари... кетадиган бўлишди!

Ҳамробуви (беихтиёр). Қаёққа? (Дарров ўзини
уйга олади.)

Омон ирғиб туриб атрофига қарайди. Ҳеч ким йўқ.

Холнисо. Қаёққа? Районгами? Тошкентгами?
Гапирсанг-чи! Ўқиганими, мажлисгами?

Ҳамробуви деразадан қарайди.

Омон. Икковлари Мирзачўлга кўчиб кетадиган бў-
лишди.

Ҳамробуви. Вой! (Дарров паст бўлади.)

Омон ирғиб туриб атрофга қарайди. Ҳеч ким йўқ.

Холнисо. Нима деяпсан ўзинг?

Омон. Мажлисда бўлган гапни гапираётибман.
Деҳқонбой акам, Ҳафизахон опам, яна бешта комсомол
Мирзачўлга кўчиб кетамиз деб сўз беришди. Мен ҳам
сўз берай десам, Деҳқонбой акам қўймади!..

Холнисо. Йўқ! Йўқ! Тушунмагандирсан, болам!
Худо сақласин!

Омон. Сиз тушунмаётибсиз, ая! Комсомол мажли-
си қарор қилгандан кейин худонинг қўлидан нима ке-
лар эди.

Холнисо (ирғиб туради). Биламан, бу гап Ҳафи-
задан чиққан. Бунақа гап ўшандан чиқади. Мирзачўлда
унинг тоғаси бор, менинг кимим бор. Кўчиб кетадиган
бўлса ўзи кетаверсин! Деҳқонбойни қўймайман!

Ҳамробуви (деразадан). Биламан, бу гап ким-
дан чиққан! Деҳқонбойдан чиққан гап бу!.. (Уйдан бўғ-

чалар олиб чиқади ва Холнисога улоқтиради.) Мен қизимни шу умид билан бераман деганмидим! Бўлди! Бермайман! Олинг, нарсаларингизни!

Холнисо. Вой!.. Вой!..

Ҳамробуви. Деҳқонбойингиз, Мирзачўлда тургиси бор экан, ўзи кетаверсин, менинг қизимни нега йўлдан уради?!

Холнисо. Вой, вой, қуда...

Ҳамробуви. Қуда деманг!

Холнисо. Вой, қўшни, бу гапни мен айтсам бўлади. Қизингиз менинг ўғлимни йўлдан урган. Керакмас қизингиз! Дарахтни силкитсанг қиз ёғилади.

Омон. Ая, гапни ўйлаб гапирсангиз-чи!

Холнисо. Мен ҳали ҳеч нарса деганим йўқ! Сен аралашма! Бор. (Омонни ҳайдайди.) Болагини шунча йил урушда юриб ўз қишлоғини, уйини соғиниб келган, нучук эканки, соғиниб келган колхозини ташлаб Мирзачўлга кетар экан? Мирзачўлда сизнинг укангиз бор, қизингиз тоғасининг олдига борар экан, ўзи бораверсин, менинг ўғлимни нега йўлдан уради?!

Ҳамробуви. И-и-и, вой, қуда...

Холнисо. Қуда деманг!

Ҳамробуви. Вой, овсин, ҳеч жаҳонда қиз бола ҳам йигитни йўлдан урадими?

Омон. Ая! Хола! Қўйсаларинг-чи!

Холнисо. Нега йўлдан урмас экан! Йигит билган гапни қиз ҳам билади. Ҳозирги қизлар ота соқоли кўкрагига тушган эркакларни мусобақага чақиради, трактор минади! Ҳа! Женотдел замони ўтиб кетган. Ҳозирги қизларнинг ҳар бири бир женотдел! Ҳафизанинг ўзи ўнта женотдел!

Ҳамробуви (бақириб). Отини оғзингизга олманг!

Омон. Хола! Ая! Бақирмасаларинг-чи!

Ҳамробуви. Мен ҳали бақирганим йўқ... Мен қизимни куёвга бераман, орзу-ҳавас кўраман деган ниятдаман, наҳотки Деҳқонбойнинг бўйнига қўнғироқдай осиб қўяману Деҳқонбой қаёққа борса бўйнида жиринглаб кетаверади деган бўлсам!..

Холнисо. И-и-и, қуда... Йўқ, қўшни, оғзингизга қараб гапиринг! Деҳқонбой туямиди бўйнига қўнғироқ осадиги?

Ҳамробуви. Туя! Туя! Туя бўлмаса Ҳафизани бўйнига осиб олмоқчи бўлармиди! Туя!

Холнисо. Нима дедингиз?!

Ҳамробуви. Туя!..

Холнисо. Яна битта айтинг шу гаппи!..

Ҳамробуви. Туя! Туя! Туя!

Холнисо. Ҳали шунақами?! Чиқинг, ҳозир уйимдан чиқиб кетинг!..

Ҳамробуви. Ҳали шунақами?! (*Ўз ҳовлисига чиқади.*) Бўпти!.. Қиз болани йўлдан урадиган одамга тушиб қолган қизим йўқ!

Холнисо. Ким кимни йўлдан урибди?

Ҳамробуви. Ўғлингиз қизимни йўлдан урган! Ана у Озарбойжонга тажриба олиб борганида ҳам йўлдан уриб хат ёзган эди.

Омон. Тажриба олиб боргани йўқ, тажриба алмашгани борган.

Ҳамробуви. Бари бир, йўлдан уриб хат ёзган.

Холнисо. Нима деб хат ёзибди, Мирзачўлга кетамиз дебдими?

Ҳамробуви. Мирзачўл ҳам гаппи, (*куюниб*) Кавказ тоғларига кетамиз деган!..

Холнисо. Ёлгон!

Ҳамробуви. Ёлгонми?

Холнисо. Ёлгон! Ёлгон! Ёлгон!

Ҳамробуви. Хўп, ҳозир хатини олиб чиқаман.

Омон (*қизикиб*). Олиб чиқинг-чи, хола!

Ҳамробуви уйга киради.

Холнисо (*тугунларни титкилаб*). Ўғлимни Мирзачўлга олиб кетар эмиш-а! Олиб кетиб бўпти! Омон, ғижим рўмол қани, ғижим рўмол! Ҳа, бу ёқда экан...

Ҳамробуви хатни олиб чиқади.

Ҳамробуви. Ёлгонми? Мана! (*Холнисонинг ҳовлисига ўтади ва унинг ҳайдагани эсига тушиб дарров қайтади.*) Ҳой Омон, ма, ўқи! Менинг кўзим ўтмайди. (*Омонга девор оша бир хатни беради.*) Пастроғидан ўқи! Пастроғидан...

Омон (*ўқийди*). ... кетаётган куним...

Ҳамробуви. Ана! Эшитинг!

Омон. Сизни яна битта...

Ҳамробуви. Эшитинг! Эшитинг!

Омон. «Яна битта, биттагина ўпмаганимга пушаймонман...»

Ҳамробуви. Вой шарманда!.. Бу ёққа бер! Бер! Бер дейман!.. (*Холнисонинг ҳовлисига ўтади, хатни*

Омоннинг қўлидан юлиб олади.) Мана, бунисини ўки-
чи... настроғидан...

Омон (ўқийди ва қотиб-қотиб кулади). Буниси
ҳам шунақа...

Ҳамробуви. Бу ёққа бер! Мана, бунисини кўр-
чи...

Омон (ўқийди). Бирга келсак.

Ҳамробуви. Ана!

Омон. «Қўл ушлашиб юрсак... Денгиз бўйларини,
Кавказ тоғларини кезсак...»

Ҳамробуви. Ана! Кавказ тоғлари! Мирзачўл ҳам
гапми!

Омон. Саёҳатга бормоқчи бўлишган!

Холнисо. Саёҳат!.. Саёҳатни биласизми?!

Ҳамробуви. Бари бир, йўлдан уриб хат ёзган-
ми? Ёзган!.. Ёзган!.. Қиз боланинг бошини айлантириб.

Холнисо. Ким кимнинг бошини айлантирибди?!

Омон. Аяжон!.. Хола!..

Ҳафиза билан Деҳқонбой киришади.

Холнисо. Ҳафизангиз кўзимга кўринсин-чи, нима
қиламан!

Ҳамробуви. Деҳқонбойингиз кўзимга кўринсин-
чи, нима қиламан!

Ҳафиза. Билишибди-ку.

Деҳқонбой. Омон шу ердами? Масала ҳал. Сиз
уйга кириш. Мен ҳар қалай, жанг кўрган одамман,
аввал мен рўпара бўла қолай.

Деҳқонбой (Ҳамробувига). Тинчликми?

Иккала кампир тескари ўгирилади.

(Омонга.) Дарров айтибсан-да!

Омон. Айтганим йўқ, маълумот бердим, холос.
(Қочиб чиқиб кетади.)

Деҳқонбой. Мирзачўл тўғрисида гаплашаётган
эдиларинг шекилли.

Холнисо. Юр деса кета берасанми? Ким айтади
сени йигит деб!

Ҳамробуви. Қиз боланинг бошини айлантириб...
йўлдан уриб... Сизни шу умид билан куёв қиламан де-
ганмидим!..

Деҳқонбой. Бормаймиз! Бормаймиз!..

Ҳамробуви. Бормайсизларми?

Деҳқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг ҳеч қасқа бормаймиз.

Ҳамробуви (қатъий). Мен рози эмасман!

Деҳқонбой. Бўпти, бормаймиз...

Холнисо. Эшитдингизми, қуда? Менинг ўғлим онасининг розилигига қарайди. Болам, шу гап аввалбоши кимдан чиқди?

Ҳамробуви. Аввалбоши сиздан чиққандир-да?

Холнисо. Шошманг, қуда...

Деҳқонбой. Аввалбоши бу гап... комсомол съездидан чиққан эди. Съездда комсомолларнинг Мирзачўлга юриши тўғрисида гап бўлган эди.

Холнисо. Ана, эшитдингизми? Съезд!

Деҳқонбой. Ундан кейин комсомол мажлисида гап бўлди.

Ҳамробуви. Ҳафизани мажлисга сиз бошлагандирсиз-да!

Деҳқонбой. Нега мен бошлайман, комсомол бўлгандан кейин мажлисга боради-да.

Холнисо. Боради-да!

Деҳқонбой. Ўзимизнинг колхозда-ку, бир парча ерни бўш қўйгани кўзимиз қиймайди; ҳеч бўлмаса ошқовоқ, у ҳам бўлмаса супурги эканмиз. Мирзачўлда шунча ерни қамиш-қиеқ босиб ёта берадими? Нима учун Мирзачўлга бормаймиз, янги ерлар очмаймиз?

Ҳамробуви. Ана, қуда, эшитинг!..

Холнисо. Ҳой, нима деяпсан ўзинг?

Деҳқонбой. Мен мажлисда бўлган гапни гап-раётибман. Бормаймиз!

Ҳамробуви. Бормайсизларми?

Деҳқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг қасқа борамиз?

Ҳамробуви (қатъий). Мен рози эмасман.

Деҳқонбой. Бўпти, бормаймиз... (Паузадан кейин.) Ота-боболаримиз ер деб, сув деб доғ-ҳасратда ўтган экан. Мана ер, мана сув... Трактор бўлса, ҳукуматимиз ёрдам берса, худо йўл қўйган хатоларни тўғрилаётган олимларимиз бўлса...

Ҳамробуви. Астафирилло денг, болам!

Холнисо. Астафирилло дегин!

Деҳқонбой. Мана шунақа гаплар бўлганда мен Ҳафизага қарадим, Ҳафиза менга қараб турган экан. Икковимиз жилмайиб қўйдик.

Ҳамробуви. Аввал сиз жилмайдигандирсиз-да!

Дехқонбой. Аввал мен жилмаймасам, Ҳафиза жилмаяр эди, аввал у жилмаймаса, мен жилмаяр эдим...

Иккала кампир бир-бирини қучоқлаб йиғлайди.

Э, ахир бормаймиз дедим-ку!

Ҳамробуви. Бормайсизларми?

Дехқонбой. Сизлар рози бўлмасаларинг бормаймиз!

Ҳамробуви (қатъий). Мен рози эмасман!

Дехқонбой. Бупти, бормаймиз!..

Ҳамробуви. Ҳа, баракалла, болам. Шуни Ҳафизага ҳам тушунтиринг. Ҳафиза қаёқда қолди экан?

Дехқонбой. Уйда, бирга келган эдик.

Ҳамробуви. Шундақами... Мен бу ерда лақиллаб утирибман. Чиқай бўлмаса. Овқатини берай...

Холнисо (тугунларга имо қилиб). Қуда!..

Дехқонбой. Бу нима?

Ҳамробуви (хижолат бўлиб). Шамоллатгани олиб чиққан эдик.

Иккала кампир тугунларни Ҳамробувининг уйига олиб киришади.

Холнисо. Сен ҳам овқатингни егин! (Уйига кирази).

Дехқонбой (ўзи ёлғиз). Онажонларим, тилимиз янги чиққан вақтларда-ку, чала-чулпа айтган гапларимизга тушунар эдиларинг, ҳозир нега гапимизга тушунмайсизлар!

Ҳафиза (кирази). Аямни қанақа қилиб кундирдингиз? Мен ўн кечаю ўн кундуз йиғлармикин деб ўйлаган эдим. Сизни дуо қилиб ўтирибди.

Дехқонбой. Бормаймиз, сизлар рози бўлмасаларинг, бормаймиз дедим.

Ҳафиза. Ие!.. Жанг кўрган одамман деган эдингиз шекилли.

Дехқонбой. Бу жангда сабр тактикасини қўлаш керак. Сабр қилсак оналаримиз ўзлари оқ йўл тилаб кузатиб қўйишади.

Ҳамробуви (товуши). Ҳафиза, овқатингни егин!

Дехқонбой. Кейин гаплашамиз. Мен сизни боғда кутаман.

Ҳафиза кетади.

Холнисо (*овқат олиб чиқади*). Қарилик қурсин, подадан олдин чанг чиқариб сени хафа қилаёздик-а...

Деҳқонбой. Сизлар хафа бўлмасаларинг бўлганида, онажон...

Омон югуриб киради.

Омон. Деҳқонбой ака, деворий газета чиқди. Клубга осиб қўйишди. «Мирзачўлга кетаётган илгор комсомолларга шон-шарафлар бўлсин!» деб ёзишибди. Отларингни катта-катта қилиб ёзишибди...

Холнисо. Қир, уйга қир, овқатингни егин!

Омон. Бир кун эмас, бир кун менинг тўғримда ҳам шунақа деб ёзишади. (*Уйга кириб кетади.*)

Холнисо. Болам, отинг газетага тушган бўлса, энди нима бўлди!

Деҳқонбой. Бундан илгари мажлисга ҳам тушган эди... Нима булар эди, отимни газетадан ўчириб қўйинглар, аям кўнмаётибдилар, дейман-да...

Холнисо. Қандоқ бўлади... Йўғ-э!.. (*Ўйлаб туриб бирдан.*) Болам, Мирзачўлнинг ҳавоси менга ёқмайди деб доктордан қоғоз олсанг-чи!

Деҳқонбой. Ая, аяжон, шу ҳам гапми!.. Уялмай-сизми... Ким айтади сизни тушунган хотин деб!

Холнисо (*хижолат тортиб*). Ахир... болам... шу ерда ҳам иккиннинг бири, колхозимизнинг кўрки эдингку. Урушдан орден олиб келдинг, худо хоҳласа, пахтага ҳам орден олар эдинг... Бу ҳам кўкрагингда яшнар эди.

Деҳқонбой. Онажон, орден деган нарса олға юрган кишининг кўкрагида яшнайд.

Холнисо. Олға юраман деган киши Мирзачўлга бориши керак эканми? Нега ўйламай иш тутасан?

Деҳқонбой. Урушга борганимда оқ йўл тилаган эдингиз, бу сафар ҳам оқ йўл тиларсиз дебман-да...

Холнисо. Урушнинг йўриғи бошқа эди. Унда сени эл-юрт чақирган эди!

Деҳқонбой. Ҳозир-чи? Партиямиз чўл-биёбонларни обод қилинглари дегани мени чақиргани эмасми?

Холнисо. Болам, жон болам... (*йигламсираб.*) Мени яна ташлаб кетасанми?

Деҳқонбой. Нега ташлаб кетар эканман? Борамиз, ўрнашамиз, уй-жой қиламиз... Ундан кейин келиб Ҳамробуви холам икковларингни олиб кетамиз-да.

Холнисо. Ҳамробуви бориб бўпти! Ҳафизани ҳам юбормайди. Унга гап уқдириб бўладими?

Деҳқонбой. Мен уқдира олмасам сиз уқдира olasиз.

Холнисо. Менинг гапимга қулоқ солармиди. Ука-сидан ҳам баттар ужар!

Деҳқонбой. Нега қулоқ солмайди? Қирқ йил қулоқ солиб келиб, энди қулоқ солмайдиган бўлиб қол-димми? Нега? Нима ёмонлик қилдингиз холамга?

Холнисо. Мени энди... агитатор қилмоқчимисан?

Деҳқонбой. Тушунган ҳар бир хотин агитатор-да. Ё тушунмаган хотинмисиз?

Холнисо (уйлаб). Ҳозир гапирайми?

Деҳқонбой. Агитатор деган ишни пайсалга сол-майди.

Холнисо. Майли... Сен овқатингни еятур бўл-ма-са. Қетиб қолма, адашиб кетсам, келиб сўрайман. Қа-риган чоғимда агитатор ҳам бўлдим! (Ҳамробувининг ҳовлисига ўтади.) Қуда, ҳо қуда!..

Ҳамробуви (уйдан чиқади). Лаббай... келинг, қуда...

Холнисо. Зерикиб кетдим, бирпасгина лақилла-шайлик деб чиқдим...

Ҳамробуви. Жоним билан... кўринг, кўринг, жон қуда.

Иккови уйга киради.

Омон. Ака! Сизга айтаман /деб эсимдан чиқиб қолибди. Комсомол комитетидан товнириқ олдим.

Деҳқонбой. Нима экан?

Омон. Авиомоделистлар тўгараги ташкил қиламан. Жуда кўп бола ёзилди. Биласизми, ҳозир мен нима яса-ётибман?

Деҳқонбой (хаёли иккарифта). Трактор!..

Омон (аччиғи келиб). Трактор қадими? Тез учар самолёт ясаётибман.

Кампирларнинг товуши эшитилади. Деҳқонбой шошиб Омон-ни уйга ҳайдаб ўзи даракхонасига ўтади.

Омон. Битта қаноти битди. Кўрсатайми? Эртага кўрсатаман... (Уйга киради.)

Ҳамробуви билан Холнисо киради.

Ҳамробуви. Йўқ! Гапирманг! Гапирманг!

Холнисо. Аввад гапимга қулоқ солиб, қуда!..

Ҳамробуви. Уғил сизники, Уғил сизники бўлгандан кейин мен нима дейман, нидамайман.

Холнисо. Менга қаранг, қуда, қирқ йилдан бери ўртоқмиз-а? Қирқ йилдан бери сизга бирон ёмонликни раво кўрдимми?

Ҳамробуви. Чиқинг! Ҳозир уйимдан чиқиб кетинг!

Холнисо (*ўз ҳовлисига ўтиб*). Тушунмаган хотиндан хафа бўлишнинг ҳожати йўқ.

Ҳамробуви. Нима! Нима дедингиз?

Холнисо. Тушунмаган хотиндан хафа бўлиш керак эмас дедим.

Ҳамробуви. А, мен тушунмаганга чиқдимми? (*Ифламсираб*.) Қирқ йилдан бери қадрдон эдик, энди мен тушунмаганга чиқдим, сиз тушунган бўлиб қолдингизми?

Холнисо. Тушунган бўлиб ҳали газетага тушганим йўқ, лекин ҳар ишга сиздан олдинроқ тушунаман.

Ҳамробуви. Мен сиздан кейинроқ тушунаманми? Нимани сиздан кейин тушунибман? Қани, айтинг!..

Холнисо. Ер ислоҳоти эсингизда борми? Ҳукумат бойларнинг ерини, от-улови билан тортиб олиб камбағалларга бўлиб берганда «бу ҳаром» деган ким эди?

Ҳамробуви. Айтган бўлсам ичимдан чиқариб айтганим йўқ. Қудратилла махсумнинг гапини айтганман. Ушандай деган бўлсам ҳам, ер олганимиз!

Холнисо. Ер олдиларинг-ку, лекин биздан кейин олдиларинг. Мен «ҳукумат шундоқ қилармиш» деб эшитишим билан Ленинни дуо қилганман. Мана шу мендан кейин тушунганингиз бўлади! Паранжи ташлаганда-чи.

Ҳамробуви. Буниси тўғри, паранжини сиздан бир йил кейин ташладим.

Холнисо. Бир ярим йил кейин ташлагансиз, ҳисобдан адашманг! Колхозга киришда-чи.

Ҳамробуви. Тўғри, сиздан кейин кирганман... Худоё колхозимиз у дунёю-бу дунё кам бўлмасин!

Холнисо. Шунинг айтмадан-да, мен тушунган нарсага сиз ҳам тушунмай қолмайсиз. Мен ҳозир мана бу ишга — Мирзачўлга тушуниб турибман, бориб-бориб сиз ҳам тушунасиз демоқчиман. Тушунасиз, лекин... кейин! Мендан кейин тушунасиз!

Ҳамробуви. Ахир, жон қуда, нега ундоқ дейсиз! Нега тушунмас эканман! Тушунаман, тушуниб турибман! Лекин биттаю битта қизим... (*ўпкаси тўлиб*.) Орзу-ҳавас кўраман деганимда мени ташлаб кетса...

Холнисо. И-и-и, куда, нега ташлаб кетар экан. Боришади, уй-жой, мол-ҳол қилишади... Ундан кейин келиб бизни ҳам олиб кетишади-да! Мирзачўлга нима қипти, укангиз шунча йилдан бери турибди-ку! (*Ҳамробувининг ҳовлисига ўтади*). Юринг, куда, Ҳафизани сунтирайлик... Юринг! (*Уйга киришади.*)

Деҳқонбой (*ўзича*). Жуда яхши агитатор экансиз-ку, онажон, яна адашиб кетаман дейсиз...

Ҳ а ф и з а чиқади.

Ҳ а ф и з а. Деҳқонбой ака, бўлди! Кетамиз! Аям билан холам йўлга нима пиширсак экан деб маслаҳат қилиб утиришибди!

Қаттакон китоб кўтариб Омон чиқади.

Деҳқонбой. Бунақа жангда сабр тактикаси қўлланилса шунақа бўлади. Мана энди Мирзачўлга бориб тоғни толқон қиламиз!

Омон. Чўлда тоғ бўладими! Дарсликда «тоғ бўлмайди» дейилган. Мана!

Деҳқонбой. Биз дарсликни ҳам ўзгартирамиз.

Омон. Бир оз қисқартириб берсаларинг ёмон бўлмас эди. (*Кўчага чиқиб кетади.*)

Деҳқонбой дсвордан ошиб Ҳафизанинг олдига ўтмоқчи бўлади ва уни ўпмоқчи бўлади.

Ҳ а ф и з а. Ҳай-ҳай... бевош бўлманг.

Ашула эшнтилади:

Сенга мафтун бўлиб севиб қолганим,
Ишқинг оловида ўртанганим рост.

Ҳ а ф и з а (*қўшилади*).

Сенинг ёдинг билан нафас олганим,
Исминг такрорлашга ўрганганим рост...

Деҳқонбой. Яхши ашула экан...

Ҳ а ф и з а. Уруш йиллари чиққан ашула.

Деҳқонбой. Ўзингиз чиқарганмисиз?

Ҳ а ф и з а. Йўқ, мен мафтун бўлган, мен ишқида ўртанган киши...

Деҳқонбой. Йўқмиди?

Ҳафиза. Бўлса ҳам мен унга «қўшнинг қизи» эдим, холос. Фрондан онасига ёзган хатларида «қўшимиз Ҳамробуви холам ва унинг қизига салом» дер эди!

Деҳқонбой. Эсингиздан чиқмаган экан!

Ҳафиза. Эсдан чиқадиған саломми?

Деҳқонбой. Мен фронтга кетганимда кичкинагина қизча, Омондан салгина катта эдингиз-да. Бир куни Ўзбекистондан газета олдим: қарасам, Ҳафизахоннинг сурати: «Пахта далаларининг стахановчиси «Ҳурмат белгиси» ордени билан мукофотланди...»

Ҳафиза. Уша суратимни фотограф далада олган эди. Афт-бошим чанг, сочларим тўзғиган... Хўп кулган-дирсиз...

Деҳқонбой. Уҳў, у суратга менинг кўзим билан қарасангиз эди. Кўзларим қамашиб кетди!..

Ҳафиза. Қайтиб келганингиздан кейин шунинг учун бир йилча юзимга қаролмай юрган экансиз-да...

Деҳқонбой. Аввал сизга муносиб йигит бўлишим керак эди.

Ҳафиза. Муносиб эмасмидингиз?! Аям муносиб йигит деган эдилар-ку!

Деҳқонбой. Ўзингиз-чи?

Ҳафиза. Вой, мен айтмасам аям қаёқдан билар эдилар!

Холнисо билан Ҳамробуви уйдан чиқади.

Ҳамробуви. Секин, эҳтиёт бўлинг, қуда, зина қийшайиб қолибди.

Холнисо. Биламан, қудажон... юринг, қуда. Эшикни мен оча қолай. Утинг...

Ҳамробуви (*эшикдан ўтиб деворни силайди*). Қуда, мана шу деворни поччангиз урган эди. (*Йиғламсираб.*) Чолгинам урган эди!

Холнисо. Ҳа... (*Йиғламсираб.*) Менинг чолим лой бериб турган эди.

Иккала кампир йиғлайди.

Деҳқонбой. Ие, агитатор деган ўзи қўшилишиб йиғламайди-да!

Холнисо. Қандоқ қилай, даданг лой бериб турган эди.

Омон киради.

Ҳ а ф и з а. Онажонларим, ҳамма ўзининг эски деворини қучоқлаб ўтира берса юрт қачон обод бўлади?

Д е ҳ қ о н б о й. Мирзачўлда катта-катта ёруғ уйлар соламиз.

О м о н. Москвада қурилаётган иморатлардай йигирма қават, ўттиз қават иморатлар соласизлар-а, Деҳқонбой ака?

Д е ҳ қ о н б о й. Ўттиз қават бўлмаса ҳам Москва кўринадиган иморатлар соламиз. Қаер обод бўлса, ўшадан Москва кўринади.

Ҳ а м р о б у в и. Чўлни обод қилиш савоб.

Х о л н и с о. Албатта! Қани, қуда, болаларга фотиҳа берайлик.

Ҳ а м р о б у в и. Илоҳи омин... Ҳой, қизим, борганингдан кейин тоғанг менга бетўхтов хат қилсин!

Ҳ а ф и з а. Хўп.

Ҳ а м р о б у в и. Илоҳи омин... Деҳқонбой болам, бу тоғасиникида турса, сиз бошқа жойда туринг... Айб бўлади.

Д е ҳ қ о н б о й. Хўп, мен жуда узоқда тураман.

Ҳ а ф и з а. Ая! Шу ҳам гапми?..

Ҳ а м р о б у в и. Мен омади гапни атаётибман... Илоҳи омин... Ҳой, қизим, тоғанг чизган чизиқдан чиқма! Деҳқонбой болам, сиз ҳам Мавлоннинг маслаҳати билан иш тутинг!

Х о л н и с о. Албатта!

Д е ҳ қ о н б о й. Мавлон ака Ҳафизахонга тоға бўлсалар, менга ўз акам...

Ҳ а м р о б у в и. Омин, шайтоннинг бўйни синсин!

О м о н. Хола, шайтон хурофот, йўқ нарса!

Ҳ а м р о б у в и. Бор-бор! Сенга қолса худони ҳам йўқ дейсан!.. (Бирдан.) Вой эсим қурсин!..

Д е ҳ қ о н б о й. Тағин нима бўлди? Ҳозир фотиҳа бердингиз-ку!

Ҳ а м р о б у в и. Вой шўрим... Сўфини бураш эсимдан чиқибди!

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

Мирзачўл. Бир томонда қамиш билан ёпилган қатор уйлар уфққа туташган, олдинги планда ўша уйлардан бири. Бир томонда уфқдан чиқиб келган канал. Каналнинг сўл бети пахтазор, ўнг бети очилмаган қўриқ. Пашшахона тутилган сўрида Мавлон ака ётибди. Қўлида папка, С а л т а н а т югуриб киради.

Салтанат (кимнидир қидиради). Одилов ака! Одилов ака!..

Мавлон (пашшахонадан бошини чиқариб). Менга қара, Салтанат, сўфи азон айтганини эшитганмисан?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака, умримда эшитган эмасман.

Мавлон. Сўфидан ҳам бақироқ бўлибсан. (Яна ётади.)

Салтанат. Кечирасиз, Мавлон ака, тобингиз қочгани эсимдан чиқибди. Парторгни қидириб юрибман... (Бармогини букиб.) Раис МТСдан келгани йўқ — бир... парторг йўқ — икки... Комсомоллар келиб қолишди...

Мавлон (бошини кўтариб). Нима?

Салтанат. Комсомоллар келишди...

Мавлон. Шундоқ демайсанми ахир!..

Салтанат. Айтаётибман-ку...

Мавлон уридан туради.

Турманг, турманг, Мавлон ака!.. Қасал одам, нима қиласиз туриб...

Мавлон. Менга ўргатма! Ўзим биламан... (Уйга киради ва дарҳол тўн кийиб, этик кўтариб чиқади.) Комсомоллар қасрдан келишибди? Қайси райондан?

Салтанат. Анжан областидан... Ётинг дейман!.. Мавлон ака!

Мавлон (этик кияётиб). Анжан областидан? Бизнинг райондан эмасмикин?

Салтанат. Одилов акам қимирламай ётинг демовдиларми?.. Қўймайман!..(Бир пой этигини олиб қолади.)

Мавлон. Салтанат. Бер бу ёққа! Аччиғимни келтирма! Колхозга комсомоллар келганда, бригадир деган ялпайиб ётмайди. Меҳмонларни ким кутиб олади? Бригадир кутиб олишни керак! Мавлон кутиб олишни керак! Қанча одам келибди?

Салтанат. Кўпчилик...

Мавлон. Қизлар ҳам борми?

Салтанат. Учта қиз...

Мавлон. Шуларнинг биттаси менинг жияним эмасмикин? (Жўнайди.)

Салтанат (Мавлоннинг кетидан югуриб). Жиянингиз келиши керакмиди? Ётсангиз бўлар эди... Одилов акам хафа бўладилар.

Иккови чиқиб кетади.

Машина гуриллайди, тўхтайди. Товушлар. Елкасига термос осган семиз киши — Раҳимжон киради.

Раҳимжон (*ташқаридан шофёрга*). Қарим, шошма, ҳозир тахта топиб бераман, филдиракнинг тагига қўйиб бос-чи... Мана, тахта... Қарим! (*Тахтани беради.*) Ма! (*Машина гуриллайди.*) Йўқ-йўқ, бўлмади... орқага юр-чи... Йўқ-йўқ... Бўлмайди, филдирак ботиб кетди.

Одилов киради. У жон куйдираётган Раҳимжонни кўриб тўхтайди ва кулимсираб қараб туради.

Қарим! Моторни ўчир, бензинни нобуд қилма! Ҳў, кўрдингми, трактор турибди. Бориб айт: «раиснинг машинаси ариққа тикилиб қолди, чиқазиб беринглар» дегин. (*Одиловни кўриб.*) Э, ўртоқ парторг... Салом, ўртоқ Одилов. (*Хижолат бўлиб.*) Машинанинг оёғи тойиб кетди...

Одилов. Жуда тез ҳайдабсиз-да...

Раҳимжон. Э, ўртоқ Одилов, раис тез ҳайдамаса бўладими!.. Иш кўп, кун қисқа... Машинада юриб оёқдан қоламан-да!.. Бирпасе дам олайлик... Бир пиёла кўк чой ичмайсизми? (*Термосни очади.*) Сомонхонага ўт тушди... (*Чой ҳўплаб.*) Бай-бай, зап чой бўлибди-да!..

Одилов. МТСга бордингизми?

Раҳимжон. МТСга бордим, пахта пунктига кирдим... Яхшиям кирганим: саккиз арава пахтамыз ўтмай турган экан, жанжал қилиб зўрға утказдим. Бугун-эрта яна иккита сушилка солмасак бўлмайди. Тахта бор, сушилка солгани одам йўқ, ҳамма пахтада... Бир ёмғир ёгса борми?.. Бу комсомоллар кела қолса-чи-я!..

Одилов. Эрталаб штабга телефон қилган эдим.

Раҳимжон. Ҳўш?

Одилов. Бугун-эрта келиб қолишар.

Раҳимжон. «Бугун-эрта...» Идорадан келаётган-мидингиз?

Одилов. Йўқ, даладан... фермага кетаётибман. Йўлакай Мавлон акамни кўриб ўтай дедим.

Раҳимжон (*ҳайрон бўлиб*). Нима, нима қипти Мавлон акага?

Одилов. Далада безгак тутиб қолди. Машинага солиб жўнатган эдим.

Раҳимжон. Ҳай, аттанг!.. Шундай вақтда энг яхши бригадир касал бўлиб қолса-я...

Одилов. Юринг, кўриб чиқайлик.

Раҳимжон. Юринг, юринг... (*Шофёрга.*) Карим, бўлаёздингми? Бўлсанг, мени чақир!

Товуш. Орқа ғилдиракнинг дами чиқиб кетди.

Раҳимжон. Садқайи машина кетсин! Сенга ким қўйибди машина минниси, эшак арава олиб бераман...

Одилов эшикни тақиллатади, ҳеч ким товуш бермайди.

Одилов. Ухлаб қолибди. Қўйинг, уйготмайлик.

Раҳимжон. Йўқ, уйготмаймиз, секин кириб кўриб чиқамиз-да... Кечгача бошқа фурсат бўлмайди... (*Эшикни секин очиб бир қадам қўяди ва орқасига қайтади.*) Ўртоқ Одилов, сиз кира қолинг... Мен огирроқман, тахта ғижирлаётимди...

Одилов уйга киради, Раҳимжон диққат билан ичкарига қулоқ солади.

Одилов (*товуши*). Одам ҳам шундоқ қайсар бўладими?.. Шу ҳам гап бўлдимми?

Раҳимжон (*ҳайрон бўлиб*). Ие, касал одамга-я!..

Одилов чиқади.

(*Тажанг бўлиб*). Касал кўриш ҳам шунақа бўладими?..

Одилов. Қани касал? Йўқ!.. Чиқиб кетибди!..

Раҳимжон (*завқ қилиб*). Ажойиб одам-да, Мавлон ака! Далага чиқиб кетгандир-да! Касал ҳолида далага чиқиб кетса-я? Қаранг! Ғайратига чидамайди!

Одилов. Ғайрати-ку яхши, лекин ўжарлиги ёмон!

Раҳимжон. Ҳар кимда бир камчилик бўлади-да: биров ўжарроқ, биров сал (*қорнини силаб*) семизроқ...

Одилов. Биров ҳар камчиликка бир важ кўрсатади...

Раҳимжон (*кинояга тушуниб*). Биров шундай яхши бригадирни ҳар важ билан сўкаверади.

Одилов (*кулиб*). Яна биров танқидни сўкиш деб тушунади. (*Жиддий.*) Мавлон аканинг мана шунақа ўжарлиги бир куни эмас, бир кун ўзига ҳам, колхозга ҳам жуда қимматга тушади.

Салтанат (*товуши*). Раҳимжон ака!

Одилов. Салтанат сизни қидириб юрибди... Хўп, мен фермада бўламан (*кетади*).

Раҳимжон (*ташқарига*). Карим, бўлдингми?

Карим (*товуши*). Ҳозир...

Раҳимжон. Бўлмаса мен чой ичиб олай. Бўлсанг чақир. *(Термосга қарайди, чой йўқ.)*

Эрмат *(говуши)*. Чойни ичиб бўлгандан кейин чойнакни хор қилмай дарров элтиб берсанг бўлмайдими! Ога-буванг чой кўрганми ўзи!..

Раҳимжон. Эрмат! Ҳо, Эрмат!

Қўлида бир талай чойнак, Эрмат киради.
(Термосни узатиб)

Чойга ялчитмасанг шунақа бўлади-да! Ма, дамлаб кел!

Эрмат. Не, ҳозир дамлаб берувдим-ку!

Раҳимжон. Чойинг ҳам ўзингга ўхшаган — бара-каси йўқ...

Эрмат. Сизга чой чидамайди, бўйнингизга бир хум айрон осиб қўя қолай! *(Чиқади.)*

Раҳимжон *(кетидан)*. Айронни ўзинг ич, бўйинг усади...

Салтанат киради.

Салтанат. Раҳимжон ака! Раҳимжон ака!

Раҳимжон. Салтанат, мен бу ёқдаман!..

Салтанат пашшахонанинг бир чеккасини кўтаради.

Салтанат *(энтикиб)*. Сизни қидира бериб оёғим-да оёқ қолмади, Раҳимжон ака!

Раҳимжон. Секретарь деган раисни қидиргани яхши-да!.. Нафасингни ростлаб ол.

Салтанат. Кейин ростлайман... Комсомоллар келишди — бир...

Раҳимжон. Э-э-э, келишдими? Шундоқ демай-санми?

Салтанат. Айтаётибман-ку!..

Раҳимжон. Ўзим кутиб олишим керак эди-я! Чой, овқат...

Салтанат. Айтдим, овқатга уринаётибди — икки... Ётоқхонани тайёр қилдириб қўйган эдим — уч...

Раҳимжон *(хурсанд бўлиб)*. Аммо-лекин кетиворган секретарсан-да!.. Сал семирсанг раис бўласан!.. *(Шофёрга.)* Карим, мунча ивирсидинг, бўлдингми?

Товуш. Машина тайёр!

Раҳимжон *(машина томон юради)*. Салтанат, раисга етиб юр...

Салтанат *(кетидан чопиб)*. Мавлон аканинг жияни келди. Куёви ҳам келибди...

Раҳимжон (*тўхтаб*). Ие, Мавлон ака далада юрибди...

Салтанат. Мавлон ака правленнеда. Комсомоллар билан гаплашиб ўтирибди.

Раҳимжон (*завқ қилиб*). А! Комсомолларни ҳаммадан олдин кутиб олди дегин!.. Оббо Мавлон ака-е, ҳар ишда биринчи-я!.. Жонинг роҳат қилади.

Иккови чиқиб кетади. Машина жўнайди.
Мавлон, Ҳафиза, чамадон кутариб Деҳқонбой киради.

Мавлон (*уйни кўрсатиб*). Мана, Ҳафиза, тоғаннинг уйи. Ўз уйинг (*бирдан*). Қап-катта бўлиб қолипсан-а, жияним!.. Ўзим ҳам Деҳқонбой билан келарсан деб ўйлаган эдим.

Ҳафиза уялиб уйга кириб кетади.

Қани, Деҳқонбой, уйга кирайлик...

Деҳқонбой. Ҳозир, тоға...

Мавлон Деҳқонбойнинг қўлидаги чамадонлардан бирини олиб уйга киради. Деҳқонбой қолган чамадонни ерга қўйиб атрофга қарайди. Мавлон қайтиб чиқади.

Мавлон. Ҳа, қандай биёбонга келиб қолдим деб чўчиб кетдингми?

Деҳқонбой. Йўқ, тоға, чўчиганим йўқ...

Мавлон. Ҳимм. Мирзачўлдан ҳозир ҳам чўчийдиган одамлар бор. Илгариги Мирзачўлни кўрганинг йўқ. Мен келганда мана шу ерларда гиёҳ унмас эди. Одам кам... одам ҳозир ҳам кам... Машина кам эди. У вақтда Фарҳод йўқ эди. Зовурлар қазидим, ариқлар чиқардим... Йўл бўйидаги теракларни кўрдингми?

Деҳқонбой. Кўрдим...

Мавлон (*керилиб*). Мен экканман!.. Тутни кўрдингми?

Деҳқонбой. Яхши ўсибди.

Мавлон. Мен экканман!.. Уйни кўрдингми? Ёмонми? Тўғри, яхши ҳам эмас. Лекин нон ҳам нон, нон ушоқ ҳам нон. Қапаларда, ертўлаларда турганмиз... Қолхозни уй бадавлат қилмайди, пахта бадавлат қилади. Мавлонни Мавлон қилган уй эмас, пахта! (*Уйдан чиққан Ҳафизага.*) Шундоқ эмасми?

Ҳафиза. Тўғри, тоға...

Мавлон. Мен самовар қўяй...

Деҳқонбой. Ҳожати йўқ.

Ҳафиза. Ўзим қўяман, тога... Айтгандай, аям майда-чуйда бериб юборган эдилар. (*Чамадонни очмоқчи бўлади.*)

Деҳқонбой. Шошманг, Ҳафизахон, аввал анжирни есинлар, ачиб қолади. (*Пақирдаги анжирнинг юзини очади.*)

Мавлон (*анжирдан бирини оғзига солади*). Бай-бай-бай...

Ҳафиза. Самоварингиз қаерда?

Мавлон. Уйни қара-чи.

Ҳафиза уйга киради.

Мавлон. Пахта мени кўрса яйрайди... Менинг бригадам қанча пахта беришини ҳозир сенга айтмайман... Мавлоннинг бригадаси қанча пахта беришини ўзинг чамалаб кўра қол. Қолган кўсагимни кўрсанг биласан. Қачон далага чиқамиз.

Деҳқонбой. Ҳозир десангиз, ҳозир чиқамиз-да.

Мавлон. Йўқ, қоронғи тушсин... Мени парторг кўриб қолса хафа бўлади.

Деҳқонбой (*ҳайрон бўлиб*). Нега? Бригадирни ўз даласига қўймайдими?

Мавлон. Тобим йўқ... безгак... парторгга тузалмагунимча далага чиқмайман деб сўз берганман.

Ҳафиза (*уйдан чиқиб*). Тога, самоварингизни тополмадим.

Мавлон. Келинойинг шаҳарга кетгандан бери ўзим ҳам ҳеч нарсани тополмайман. Юр, қазноқни қарайлик-чи.

Иккови чиқиб кетади. Деҳқонбой чамадон ва пақирни олиб уйга киради.

Қўзиев (*товуши*). Юсуф, сен кетавер. Мен бригадирга учрашмоқчиман.

Қўзиев киради ва Мавлоннинг эшигини қоқади.
Деҳқонбой уйдан чиқади.

Қўзиев (*афтига қарамай*). Салом, Мавлон ака, мен яна ўша масала билан келдим. (*Деҳқонбойни кўриб.*) Ие, кечирасиз... бригадир уйдаими?

Деҳқонбой. Ҳозир, айтиб келаман...

Қўзиев. Йўқ, йўқ, овора бўлманг, туратураман...

Кечирасиз, сизни биринчи кўришим, колхозга яқинда келдингизми?

Дехқонбой. Шу бугун келдим.

Қўзиев. Шунақами?.. Қалай. Мирзачўл?..

Дехқонбой. Ҳали ҳеч қаерни кўрганимча йўқ.

Пауза

Қўзиев. Папирос чекасизми?

Дехқонбой. Чекаман.

Қўзиев (*папирос узатиб*). «Давай, закурим товарищ. по одной...»

Дехқонбой. «Давай, закурим, товарищ мой...»

Қўзиев Дехқонбойга, Дехқонбой Қўзиевга папирос беради, бир-бирининг гугуртидан папирос тутатади.

Дехқонбой (*Қўзиевнинг лентасига ишора қилиб*). Урушга борган экансиз...

Қўзиев. Сиз-чи?

Дехқонбой. Мен ҳам борганман.

Қўзиев (*хурсанд бўлиб*). Шунақами?.. Сўрашиб қўяйлик бўлмаса... (*Қўл бериб*.) Ҳошим, Ҳошим Қўзиев...

Дехқонбой. Дехқонбой. Немисни қаергача қувиб бордингиз?

Қўзиев. Немисга етолмадим, ака, келишда қадамлаб келди-ю, қочинишда ёмон ҳам шаталоқ отиб қочди-е! Уруш бўлган жойларни кўрдим, холос. Бутун урушни кўприк солиш, кўприк тузатиш билан ўтказдим. Насиб экан-да...

Дехқонбой. Медалингиздан кўприк солиш ҳам жанговар ишга ўхшайди-ку.

Қўзиев. Уҳў, ҳар кўприклар солдикки!.. Будапештдан қайтдим. Биз солган кўприклардан ўтгандирсиз...

Дехқонбой. Мен Шарқий Пруссияда эдим.

Қўзиев. Бошқа томонда экансиз-да. Мирзачўлга қаердан келдингиз?

Дехқонбой. Анжан областидан.

Қўзиев. Бу ерга ҳам бошқа томондан келган экансиз-да? Мен Самарқанд области, Ўзгариш қишлоғидан. Қишлоғимизнинг эски оти Сийқа танга эди. Эшитгандирсиз?

Дехқонбой. Сийқа танга? (*Кулиб*.) Илгари хўп, ғалати отлар қўйишар экан-да. Сийқа танга-я!..

Қўзиев. Қишлоғимизда бир бой ўтган экан. Шу бой мачит солмоқчи бўлиб битта уста ёллабди. Бой устага ҳар ҳафта ярим танга берар экан. Уста ярим тангани олиб ўша куни бойнинг хотинларидан бирига берар экан... Қандоқ қилсин, у вақтда уйланиш қийин, бўйдоқчилик... Бой ҳалиги тангани хотинидан тортиб олиб, бир ҳафтадан кейин яна устага берар экан. Шунақа қилиб, танга қўлдан-қўлга ўтавериб сийқа бўлиб кетган экан!

Деҳқонбой (кулиб). Мачит битибдими?

Қўзиев. Танга ўтмас бўлгандан кейин масжид орайўлда қолиб кетибди.. Ўзимизнинг қишлоқда бир мактаб, бир клуб, қанчадан-қанча уй-жой солганман...

Деҳқонбой. Бинокормисиз? Яхши...

Қўзиев. Э, ака, жон-дилим иморат!.. Бугун қарайсизки, қуруқ ер, бақа сакраб юрибди; эртага қарайсизки, лой, тараша. Бир вақт келиб қарайсизки, бир томонда райҳон, бир томонда жамбил, ҳаворанг дераза, пушти парда, нозанин ёр... (Уф тортиб.) Лекин бу ерда... (Жим қолади.)

Деҳқонбой. Бу ерда шўр иморатнинг офати бўлса керак?

Қўзиев. Гап шўрда эмас!

Деҳқонбой. Нимада?

Қўзиев. Қўйинг, танишган замонимиз ҳасрат қилмай...

Деҳқонбой. Сабр қилсангиз, ҳаворанг дераза ҳам бўлади, пушти парда ҳам бўлади. Қанақа ёр дедингиз ҳали?

Қўзиев. Нозанин ёр...

Салтанат (товуши).

Поезд келади шошиб,
Шунда келган ёрмикин?..

Қўзиев (уни қаршилаб).

Тоза қаранг, ўртоқжон,
Менинг ёрим бормикин?..

Салтанат киради.

Лабларинг лаълу, тишинг гавҳар, кўзинг ферузадай.
Икки бетинг қип-қизил — хумдонда пишган кўзадай... Салтанат! Жоним!

Салтанат (*жеркиб*). Гапирманг!.. Утган куни Қундузхон билан нима деб лақиллашиб турган эдингиз? Қўзиев. Йўл тўғрисида гаплашдик.

Салтанат. Йўл тўғрисида хир-хир кулмасдан гаплашиб бўлмас эканми?

Қўзиев. Ахир, бу йўлларни кўрмайсанми, турган-битгани кулги-ку, дўқир-дўқир...

Салтанат. Эрталаб нима тўғрисида гаплашиб турган эдиларинг?

Қўзиев. Тахта тўғрисида.

Салтанат. Тахтанинг ҳам турган-битгани кулги эканми? (*Дехқонбойни кўриб қолади.*) Шошиб турибман... Бугун соат саккизда комсомол мажлиси бор. (*Дехқонбойга.*) Ҳафизахонга ҳам айтиб қўйинг.

Қўзиев. Салтанат, мажлисда бирга ўтирамизми?

Салтанат (*қўз қисиб*). Хайр, Ҳошим ака... (*Чопиб чиқиб кетади.*)

Дехқонбой. Нозанин ёрининг тайёридан борга ўхшаб қолди-ку.

Қўзиев. Нозанин ёр борку-я, лекин... ((*тажанг бўлиб, қўл силтаб*) бўғилиб кетасан киши!..

Дехқонбой. Ҳа, нега бўғиласиз?

Қўзиев. Бўғилмасдан бўладими?.. Мен бинокорман. Колхозда бинокорлик масаласи думи хуржунда бўлгани учун келганимдан бери пахтада ивирсиб юрибман! Пахтани билмайман! Мен бинокорман ахир!.. Колхознинг бир вагондан ортиқ тахтаси бор, ҳар кўрганимда юрагим эзилиб кетади: нотўғри тахлашган! Бригадирга шунча айтаман: «ҳой ака, менга икки соатгина жавоб беринг, шуни бошқатдан тахлаб қўяй» дейман. Қаёқда!.. Ана, дейди, мана, дейди. Ҳозир яна бир айтиб кўраман, йўқ деса раисга арз қиламан, парторгга бориб дод дейман!..

Дехқонбой (*ҳайрон бўлиб*). Бригадирингиз Мавлон аками?

Қўзиев. Ҳа-да!.. Танийсизми?

Дехқонбой. Мавлон ака қаллигимнинг тоғаси бўлади.

Қўзиев. Э, саломат бўлсинлар!.. (*Кетмоқчи бўлади.*)

Дехқонбой. Тушунолмадим... Мавлон ака яхши бригадир-ку...

Қўзиев. Мен ҳам шунақа деяпман-ку...

Ҳафиза (*киради*). Салом... (*Уйга кириб кетади.*)

Қўзиев. Сизнинг нозанин ёрингизми?

Дехқонбой. Ҳа... қаллигим.

Қўзиев. Дуруст, дуруст...

Ҳафиза (*уйдан пақир кўтариб чиқади*). Кечирасиз, сувни қаердан оласизлар?

Қўзиев. Сувними? Сувни каналдан олиб келамиз. Пақирни беринг, олиб келиб бераман.

Дехқонбой. Йўқ, ўзим...

Дехқонбой пақирни Ҳафизанинг қўлидан олади.

Ҳафиза. Мен ҳам бораман.

Қўзиев (*йўл кўрсатиб*). Мана шундоқ тушиб, аввал ўнгга, кейин чапга буриласизлар.

Ҳафиза билан Дехқонбой чиқиб кетади.

Бўш чойнак, термос кўтариб Эшмат киради.

Қўзиев (*қайтиб Мавлоннинг эшиги олдига ўтиради, ўзича*). Кутаман! Қўймайман! (*Бармоғи билан санаб*). Тахта, Чий. Кўсак... Йўқ, кўсак керакмас!

Эрмат. Бу ишда бари бир барака топмайсан, ука, қўй, ғишту тахта деб жонингни ҳалак қилма, чаққонгина йигит экансан, менга шогирд туша қол! Ўзим пуфлаб, туфлаб парвариш қилсам уч йилда дидлик, таъби нозик, кетиворган самоварчи бўлиб етишасан! Хўп дегин!

Қўзиев (*калака қилиб*). Шунақами?

Эрмат. Баъзи бир тўқимтабиат самоварчилардан бўламан десанг уч ҳафта ҳам етади. Мен сени аста-секин учирма қиламан: аввал мана бунақа чойнак йиғасан, ундан кейин ўтин-кўмирга қарайсан; бир оз қўлинг келгандан кейин хум тўлдирасан, чойнак-пиёла артасан; бу ишда машқинг роса бўлгандан кейин келгани кутиб, кетгани кузатасан; ана ундан кейин...

Қўзиев. Биласизми, Эрмат ака...

Эрмат. Биламан, биламан, ҳаммасини ўргатаман!

Қўзиев (*афсусланиб*). Бинокорлик бригадаси йўқда, бўлганда мен сизни бунақа судраб юрмас эдим, даров битта тешага даста қилиб белимга қистириб олар эдим!

Эрмат (*аччиғи келиб*). Нодон! Бир куни ялиниб келарсан! Унда самоварга карнай ҳам қилмайман!

Мавлон киради.

Раисни кўрмадингизми?

Мавлон. Ҳозир самоварга қараб кетди.

Қўзиев. Тахта, гишт...

Мавлон. Ҳа, гишт жинниси! Ишлар қалай? Даладан келдингми? Мен йўқ, иш қанақа бораётибди? Қанча кўсак тердиларинг?

Қўзиев. Тердик...

Мавлон. Сен ўзинг қанча тердинг?

Қўзиев. Тердим...

Мавлон. Бугун ҳам 50 кило тергандирсан-да!.. Пахта деса саратонда қўлинг совқотади... (*Пашшахонага киради.*)

Қўзиев. Бугун эллик кило терганим йўқ...

Мавлон (*бошини чиқариб*). Ростданми? Кўпроқ тердингми? Қанча?

Қўзиев. Бугун қирқ уч кило тердим... Кўсак теришга уқувим йўқ.

Мавлон (*анграйиб туриб бирдан*). Минг лаънат! (*Пашшахонани ёпади, яна очади.*) Менга қара, Қўзиев, ҳеч ўйлайсанми? Фикр-ёдинг нимада ўзи?

Қўзиев. Тахтада.

Мавлон. Минг лаънат! Кеча гиштан теккан эди, энди тахтадан тегибди-да!

Қўзиев. Уч-тўртта одам беринг, шуни бошқатдан тахлаб қўяй!

Мавлон (*бўғилиб*). Менга тахта эмас, пахта керак! Пахта!!

Қўзиев (*ялиниб*). Шундай яхши тахта чириб кетади, Мавлон ака!..

Мавлон (*бирдан юмшаб*). Бери кел. Қўрқма, берироқ кел! Менга қара, Қўзиев, сен Мирзачўлга нимага келдинг? (*Тажанг бўлиб.*) Эртага раисга айтаман, сени колхоздан жўнатсин.

Қўзиев. Тахта нобуд бўлади, Мавлон ака...

Мавлон (*хуноб бўлиб*). Эртага эмас, ҳозир айтаман! (*Туради.*) Ҳозир бориб айтаман. Менинг бригадамда қирқ уч кило кўсак терса-я! Мавлоннинг бригадасида қирқ уч кило терса-я. «Пахта» десам, «тахта» дейди... Такасалтанг!..

Қўзиев (*аччиғи келиб*). Ким такасалтанг?

Мавлон. Сен... Шаҳрингга бориб гиштингни тер, Мирзачўлга келишни сенга ким қўйган эди! (*Чиқиб кетади.*)

Қўзиев. Қетаман! Қолхоздан кетаман!.. Бутунлай кетаман...

Салтанат. Қаёққа? Одамлар келаётибди-ю, сиз кетасизми?

Қўзиев жаҳл билан чиқиб кетади.

Салтанат. «Қетаман? Бутунлай кетаман?» (Ийғлайди.) Энди нима қиламан?..

Одилов киради.

Одилов. Ҳа, Салтанат, нима бўлди?.. Салтанат, гапирсанг-чи!

Салтанат (йиғлаб). Ҳошимжон акам кетармишлар...

Одилов. Қўзиевми? Қаёққа?

Салтанат (ўпкасини туюлмай). Қолхоздан кетармишлар... Бутунлай кетармишлар...

Одилов. Шунақами? Кутмаган эдим... Яхши комсомол эди-ку...

Салтанат (йиғлаб). Бирам яхши эдики...

Одилов. Хўп, гаплашиб кўрамиз.

Салтанат (ёлвориб). Гаплашинг, Одилов ака... Ҳозир гаплашинг...

Одилов. Хўп. Қаёқда ўзи?

Салтанат. Ҳозир топиб келаман...

Одилов (Салтанатни тўхтатиб). Шошма! Ана у Мавлон аканинг жияними?

Салтанат. Ҳа. Ана у куёви... (Ийғлайди.)

Деҳқонбой билан Ҳафиза киради.

Ҳафиза. Деҳқонбой. Салом.

Салтанат. Танишинглар, бизнинг парторг... (Чиқиб кетади.)

Одилов. Хуш келибсизлар... Қалай, ўрнашиб олдиларингми?

Деҳқонбой. Ҳафиза тоғасиникида туради. Мен, ётоққа ўрнашдим. Кечирасиз... (Сувни уйга олиб киради.)

Ҳафиза. Сув узоқроқ экан.

Одилов. Каналдан қишлоққа қувур ётқизилса бўлар эди, бироқ қийин, одам етишмайди... Мана энди сизлар ёрдам қиласизлар. Ҳали кўп ишлар қилишимиз керак.

Деҳқонбой (*уйдан чиқади*). Мавлон ака қани?

Одилов. Тоғангиз ўзини эҳтиёт қилмайди. Бугун қимирламай ётаман деб менга сўз берган эди... Хўп яхши пахтакор-ку, лекин... Ўзингиз яхши биларсиз? (*Деҳқонбойга*.) Қалай, Мирзачўл ёқдим?

Деҳқонбой. Нима десам экан... Йўқ, ёқмади.

Одилов. Ҳм... (*Ҳафизага*.) Сизга-чи?

Ҳафиза. Менга ҳам ёқмади. Биласизми, бизнинг Ўзбекистон шоҳи сўзана, Мирзачўл мана шу шоҳи сўзанага тушган чипта ямоқ!

Деҳқонбой. Қишлоғимизда обком вакили шундоқ деганда мен бу гапнинг маъносига унча тушунмаган эканман, Мирзачўлни кўриб мана энди тушундим.

Одилов (*икковига ер остидан разм солади ва ўйланиб туриб*). Чипта ямоқ... Мирзачўлни ҳам шоҳи сўзанага айлантирамиз.

Деҳқонбой. Кечирасиз... Биз Мавлон аканинг бригадасида ишласакмикин деган эдик. Ҳужумда тажрибали командир яхши-да.

Одилов. Мирзачўлга ҳужум қилмоқчимисизлар? Мен рансга айтиб кўраман. Бирга айтамиз.

Ҳафиза. Раҳмат...

Одилов. Ҳужум қиламиз денг... Ҳужум яхши нарсас... баъзи одамлар чекинмоқчи...

Деҳқонбой. Комсомолларданми?

Одилов. Битта комсомол. Сизлардан аввалроқ келган бир йигит. Қўзиев деган...

Деҳқонбой. Ҳошим Қўзиевми? Ундоқ эмасдир... Мен боя гаплашган эдим. Бинокор экан. Пахтани унча билмайман дейди. Бинокорликдан гапирсангиз кўзлари чақнаб кетади. «Қолхознинг тахтаси бор экан, нотўғри тахлашган, чириб кетади» дейди. Шу тўғрида гаплашгани Мавлон аканинг олдига келган эди.

Одилов. Мавлон аканинг олдига?! Тахта тўғрисида?! Ҳим... маълум бўлди... Шунинг учун кетаман деган экан-да, Мавлон ака пахтадан бошқа нарсани тан олмайди. Қўзиевга сушилка солдириш керак... Хўп, бу тўғрида гаплашамиз... Хўш, ўзингиз-чи, ўзингиз нима иш қилар эдингиз?

Деҳқонбой. Пахтакорман... Кейинги вақтда бригадир эдим.

Одилов. Бу ерда нима иш қилмоқчисиз?

Деҳқонбой. Катта ниятлар билан келганмиз...

Одилов. Эшитсак мумкинми?

Деҳқонбой. Мумкин. Урушдан қайтишда Тош-

кентга тушдим. Қизил майдонни кўрдим. Навоий театрини кўрдим... Эскижўвага бордик. Бир томон боғ, бир томон стадион, театр, кино... Ҳайрон бўлдим, бунинг нимаси Эскижўва, нима учун Эскижўва?..

О д и л о в. Эскидан қолган от.

Д е ҳ қ о н б о й (*шавқ билан*). Бир вақти келиб Мирзачўл ҳам шунақа эскидан қолган от бўлиб қолса, келган одам: «Бунинг нимаси Мирзачўл? Нима учун Мирзачўл?» деса... Менинг орзум, бизнинг орзумиз мана шу!

О д и л о в (*Дехқонбойга бошдан-оёқ разм солиб*). Кўп яхши орзу!..

Р а ҳ и м ж о н ҳовлиқиб киради.

Р а ҳ и м ж о н. Иш чатоқ, Мавлон ака ётиб қолди. Идорага келган эди, бирдан безгак титратса бўлади-ми?!

Ҳ а ф и з а. Қаердалар?

Р а ҳ и м ж о н. Идорада. Диванга ётқизиб қўйдим. Салтанат қараб турибди.

Ҳ а ф и з а югуриб чиқиб кетади.

О д и л о в (*Ҳафизанинг кетидан чиқиб кетмоқчи бўлган Дехқонбойга*). Шошманг... (*Раҳимжонга*.) Докторга одам юбордингизми?

Р а ҳ и м ж о н. Юбордим. Қўзиев кетди.

О д и л о в. Мавлон ака бу ерда ётмайди ҳам, тузалмайди ҳам!

Р а ҳ и м ж о н. Районга, касалхонага юборамиз.

О д и л о в. Райондан қочиб келади. Тошкентга юбориш керак!

Р а ҳ и м ж о н. Аттанг!.. Шундай долзарб вақтда энг яхши бригадиримиз ётиб қолди-да!

Қ ў з и е в (*киради*). Келди, доктор келди!..

Р а ҳ и м ж о н. Баракалла!

О д и л о в (*ғўлаб туриб*). Мавлон ака тузалиб келгунча бригадирликка...

Р а ҳ и м ж о н. Ҳайронман, кимни қўямиз?

О д и л о в. Дехқонбойни қўйсак-чи?

Д е ҳ қ о н б о й. Меними?

Қ ў з и е в (*суюниб*). Жон ака, хўп денг! Уч-тўрт кун бўлса ҳам орқамга офтоб тегсин!

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

Уша саҳна, фақат сўри йўқ. Орадан икки ҳафта ўтган. Ғузапоя йиғиб олинган. Одилов бошлиқ комсомоллар зовур тозалашмоқда. Қўзиев зовурга солинган кўприкни битирмоқда. Унинг олдида патефон ашула айтмоқда.

Одилов. Ҳа, баракалла!.. Деҳқонбой, қани нари ёққа ўтинглар-чи.

Одилов билан Қўзиевдан бошқа ҳамма чиқиб кетади.

Қўзиев. Пахтани йиғиб-териб олдик, зовурларни ҳам бугун тозалаб бўламиз, шудгорни трактор қилади, одамлар бўшайди... Бинокорликни ҳозир бошламасак, қачон бошлаймиз?

Одилов (*кулиб*). Бошладинг-ку! Хамирнинг учидан патир деб сушилка солдинг-ку!

Қўзиев. Сушилка нима?.. Уй керак, клуб керак...

Одилов. Шундоқми?.. Эртага бўладиган правление мажлисида биринчи масала — бинокорлик бригадаси тузиш масаласи! Бўлдими?

Қўзиев (*мамнуният билан*). Бўлди... (*Патефонни кўтариб кетмоқчи бўлади.*) Мумкинми... яна битта савол...

Одилов. Хўп.

Қўзиев. Музикани яхши кўрасизми?

Одилов. Нима эди?

Қўзиев. Колхозда биронта чолғу асбоби йўқ.

Одилов. Нега? Танбур, дутор...

Қўзиев. Қачонгача дуторнинг қорини қашлаймиз? Деҳқонбой менга духовой оркестр ташкил қилишни топширди. Комсомол комитетининг топшириғи! Бажармаслик мумкинми? Раҳимжон акага чолғу олиб беринг десам, «мактабда пианино бор, пианино чалиб туринглар» дейди.

Одилов. Хўп, буни ҳам гаплашамиз.

Қўзиев. Яшанг.

Қўзиев чиқиб кетади.

Раҳимжон (*киради*). Салом, ўртоқ Одилов. Зовурларни бугун тозалаб бўламиз чоғи?

Одилов. Албатта!

Раҳимжон. Ёшлик хўп яхши-да!.. Комсомолларни кўрсам, жоним роҳат қилади. Нима ишга ёпишса, ўн қўллаб ёпишади-я! Ўт! Олов!..

О д и л о в. Деҳқонбойни комсомол комитетининг секретарлигига тавсия қилиб янглишмабмиз.

Раҳимжон. Уҳу, нимасини айтасиз!.. Раисга тиним йўқ. Раис озадиган бўлди. Сиз Кисловодскка боргин дейсиз, мана Кисловодск!.. Жонинг роҳат қилади. *(Мамнуният билан.)* Ҳафизани айтмайсизми?.. Иккови бир олманинг икки палласи!

О д и л о в. Қўзнев-чи?

Раҳимжон. Қўзиевми? Қўзнев уша олманинг учинчи палласи-да! Сушилкасини қаранг, жонинг роҳат қилади...

О д и л о в. Бипокорлик бригадасига шунинг ўзини бригадир қила қолсак нима бўлади?

Раҳимжон. Иккала қўлимни кўтараман! Ўзи билан гаплашиш керак.

Салтанат *(товуши эшитилади)*. Раҳимжон ака! Раҳимжон ака!

Салтанат югуриб киради.

Сизни қидира бериб оёғимда оёқ қолмади. Райводхозга телефон қилар эмишсиз — бир; райижроком сводка¹ сураётибди — икки; ёнилғи олиб келишди — уч; эртага идорада ўтирмайман, комсомоллар билан далага чиқаман — тўрт...

Раҳимжон. Менга қара, Салтанат!

Салтанат. Чиқма демоқчимисиз? Мен ҳам комсомолман, чиқаман. Гапингизга қулоқ солмайман.

Раҳимжон. Хўп, эртага қулоқ солмасанг майли, лекин бугун қулоқ сол. Қўзиевга айт, менга учрашсин *(Салтанатни тўхтатиб)*. Шошма, телеграммани юбордингми?

Салтанат. Қанақа телеграмма?

Раҳимжон. Мавлон акага... э-э-э. *(Пешонасига уриб.)* Телеграммани ўзим юбормоқчи эдим-а!.. Эсимдан чиқибди.

Салтанат. Яхши бўлмабди. Мавлон ака касалхонада егани ичига тушмаётгандир. Ўзингиз биласизку, Мавлон акани...

Раҳимжон. Ҳой, аттанг!

Салтанат. Бармоғингизни буксангиз эсингиздан чиқмас эди.

О д и л о в. Салтанат, почтага ўзинг бориб келгин.

Раҳимжон. Машинада бориб келасан.

Салтанат (бармоғини букиб). Телеграмма — икки... Беринг!

Раҳимжон (Одиловга қогоз бериб). Сиз ёзинг. (Тепадаги чироқни ёқади.)

Одилов (ёзади). «Тошкент... касалхонаси...»

Раҳимжон. «Пахтани муддатидан олдин йигиб-териб олдик. Сизнинг бригадангиз планни биринчи бўлиб бажарди...» Зовур тўғрисида ҳам ёзиш керакдир?

Одилов. Албатта!

Салтанат. «Тезроқ тузалиб келинг...»

Одилов. Тўғри. Ма, Салтанат (қоғозни беради).

Салтанат (қоғозни папкага солади ва Раҳимжоннинг бармоғини букади). Райводхозга телефон қилинг, эсингиздан чиқмасин — бир!..

Раҳимжон. Ҳозир идорага бораман (Одиловга). Сиз қаёққа?

Одилов. Деҳқонбой билан гаплашмоқчиман.

Салтанат (уйлга қараб). Деҳқонбой акам келаётибдилар.

Раҳимжон. Қани? Ҳа, тамом, зовур битибди!

Комсомоллар ашула айтиб кетишади. Ҳафиза билан Деҳқонбой саҳнада қолади.

Деҳқонбой. Рапорт беришимиз мумкин: ҳамма зовурларни тозалаб бўлдик.

Раҳимжон. Баракалла!.. Ут! Олов! Салтанат, сводка ёз! (Шофёрга.) Карим! Идорага кетдик.

Раҳимжон билан Салтанат кетади. Машина жўнайди.

Одилов. Ҳорманглар энди! Ҳужум давом этаётибдими?

Деҳқонбой. Бутун фронт бўйлаб ҳужум давом этаётибди.

Одилов. Бутун фронт бўйлаб? Айтгандай, ипакчилик бригадаси тўғрисида ҳам уйлаб кўрдиларингми?

Ҳафиза. Иккита кружок ташкил қилишга тўғри келаётибди.

Деҳқонбой. Ҳа, кампирларга алоҳида кружок ташкил қиламиз.

Ҳафиза. Кампирлар деманг!.. Урта ёшлик жувонлар...

Одилов. Хўп, хўп. Урта ёшлик жувонлар ҳам рози бўлишибди-да. Кўп яхши. Ўзингиз бригадир бўласиз.

Катта ашула.

Дехқонбой (*ташқарига*). Ҳо, Эрмат ака! Чойга биз ҳам ёзилганмиз!

Эрмат (*товуши*). Ҳозир...

Шогирди билан бир қанча чойнак кўтариб киради.

Жудаям зиҳни хит шогирд чиқдинг-да! Минг марта айтдим, чойни мана бундоқ кўтаради киши! Ўргатабериб ёзилиб кетдим-ку!

Одилов. Ҳа, шогирд олганингиздан бери яна чўкибсиз!..

Кулги

Эрмат (*Одиловнинг қулоғига ишора қилиб*). Ҳеч қулоғига гап қирмайди...

Кулги

Одилов. Қулоғига бўйингиз етмагандир-да!

Дехқонбой. Соат чўнтакка оёқ қўйиб, елкасига миниб гапирмабсиз-да!

Эрмат. Кичкина деманг бизни, кўтариб урай сизни...

Ҳамма. Кичкина, кичкина, кичкинажон-кичкина,

Одилов. Яна нима гап?

Дехқонбой. Иш кўп, ўртоқ Одилов... Нимадан бошлашимни ҳам билмайман.

Одилов. Овқат едиларингми?

Ҳафиза. Йўқ.

Одилов. Мана шундан бошлаш керак.

Ҳафиза. Йўқ, бир нарс айтмоқчи эдим...

Одилов. Аввал таом, баъдаз калом.

Дехқонбой. Тўғри, ўртоқ Одилов (*Ҳафизага ишора қилиб*), тўқ бола оч болани ўйламайди. (*Ҳафизага*.) Оч бола тўқ бола билан ўйнамайди.

Ҳафиза. Хўп, овқат пишириб бераман. (*Уйга кириб кетади*.)

Хор

Дехқонбой. Мавлон аканинг ётиб қолгани ёмон бўлди-да. Янги ер очишда бизга катта ёрдами тегар эди. Тажрибаси бор, ернинг тилини билар эди. Биз Мирзачўлда ҳали янгимиз.

Одилов. Мирзачўлда бир вақтлар ҳамма, ҳатто Мавлон аканинг ўзи ҳам янги эди. Сизлар, янги бўлсаларинг ҳам, янгидан-янги масалалар кўтараётисизлар. Ботқоқнинг нариги томонидан олинадиган зовур тўғрисида бир фикр чиқиб қолди. Мен агроном билан гаплашган эдим...

Деҳқонбой (*қизиқиб*). Қанақа фикр экан?

Одилов. Шу зовур ана у томондан... ҳу, ана у, ердан олиб ўтилса...

Деҳқонбой. Ичкарида план бор, кирайлик!

Одилов. Юринг-чи... Шу зовурни...

Одилов билан Деҳқонбой уйга кириб кетади.

Салтанат (*киради*). Одилов ака! Одилов ака!..

Ҳафиза (*эшикдан бошини чиқариб*). Келинг, Салтанатхон, уйдалар... (*Салтанат уйга кириб кетади*).

Қўзиев патефон кўтариб киради ва ашулага қўшилади. Салтанат уйдан чиқади. Қўзиевнинг орқасига келиб туради ва у ҳам ашулага қўшилади.

Қўзиев (*аланглаб, сўнг Салтанатни кўриб*). Салтанат!..

Салтанат (*аразлаб*). Шунақа экан-да, идорага бир кирай ҳам демайсиз! Қаерларда юрасиз?

Қўзиев. «Ўзим ҳар жойдаман, кўнглим сендадир» деган экан шоир.

Салтанат. Қанақа шоир экан у, кўнглини суйганига ташлаб ўзи ҳар қаёқларда юрадиган?

Қўзиев. Шоир юрса юраверсин, мен келдим-ку...

Салтанат (*аразлаб*). Келганингиз маълум эмас...

Қўзиев. Жонимни жонингга қоқай!.. (*Қўлидан ушлаб ўзига тортмоқчи бўлади*.)

Салтанат. И-и, бу қўлимга тегманг; ишларим чалкашиб кетади... (*Бармоқларини кўрсатиб*.) Мана бу — агроном... мана бу — телеграмма... Мана бу сиз!..

Қўзиев. Шу-я. (*Ўша бармоғини ўпади*.)

Салтанат. Раҳимжон акамга учрар эмишсиз. Сизни бригадир қилишмоқчи!

Қўзиев. Қанақа бригадир?

Салтанат. Бинокорлик бригадаси тузилади!

Қўзиев А! (*Ирғишлайди. Салтанатнинг икки юзидан ўпиб, чиқиб кетади*.)

Салтанат (*қўлига қараб*). Вой... ишларим чалкашиб кетди. Бу — телеграмма... бу-чи? (*Эслаб.*) Ҳа, агроном!.. (*Чопиб чиқиб кетмоқчи бўлади.*)

Чамадон кўтариб Мавлон киради.

Мавлон. Салтанат!..

Салтанат. Ким?

Мавлон. Салом, Салтанат!

Салтанат (*хайрон бўлиб*). Мавлон ака? Салом... Сиз ахир... Тошкентда... касалхонада эдингиз-ку...

Мавлон. Ҳа, Тошкентда, касалхонада ётибман. Бас ётганим! Нима қилиб юрибсан, бемаҳалда? Нега ухламадинг?

Салтанат. Ҳеч ким ҳам ухлагани йўқ.

Мавлон. Ҳеч ким ҳали ухлагани йўқ? Ҳим, аҳвол чатоқ дегин? Қўсак ҳали кўпми? Жуда кўпми?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака. Пахтани йиғиб-териб олдик. Далада бир туп ҳам ғўзапоя қолгани йўқ.

Мавлон. Менга тасалли берма. Тасалли беришга докторлардан, профессорлардан уста эмассан.

Салтанат. Тасалли бераётганим йўқ. Сизга телеграмма юбормоқчи эдик.

Мавлон (*тушунмай*). Телеграмма? Келганим яхши бўлибди-да?

Салтанат. Йўқ, Мавлон ака, планни бажарганимиз тўғрисида телеграмма бермоқчи эдик. Мана!

Мавлон. Қани... (*Ишонмай қогозни олади ва чироққа солиб ўқийди.*)

Салтанат (*ўзича*). Раҳимжон акага айтай... (*Чопиб чиқиб кетади.*)

Мавлон. Хайрият, йиғиб-териб олишибди... (*Уйлаб.*) Йўқ, менга тасалли бериб ёзилган гап бўлмасин тагин. Ҳа, албатта! (*Таъкидлаб.*)

Уйдан Ҳафиза чиқади.

Ҳафиза (*Мавлонни кўриб*). Тоғал!.. Салом! Тузалиб келдингизми? Икки ҳафтадан кейин келасиз деб эшитган эдик-ку.

Мавлон. Шовқин солма, жияним. Сестраларнинг шовқинидан қулоғимда қулоқ қолгани йўқ, энди сен ҳам борми... Утир! Салтанат қаёқдаги гапларни гапирди... Ростини айт, қанча қўсак қолди? Менинг бригадам қалай?

Ҳафиза. Вой, тоға... Кўсак қолгани йўқ!.. Бригадангиз биринчи бўлиб бажарди.

Мавлон. Ростми? Салтанат рост айтган экан-да. Телеграмма рост экан-да... Менинг бригадам биринчи ўринда дегин? Менинг йўқлигимни билантирмабсизлар-да. Баракалла!.. Қасалхонада икки ҳафта ётган бўлсам, икки ҳафта дунё кўзимга қоронғи бўлди: бригадам кўсакни йигиб-териб ола олмаса, кўсак нобуд бўлса... ҳар йилги обрўдан маҳрум бўлсам!..

Ҳафиза. Биз қўярмидик!..

Мавлон. Баракалла! Доктор қилмаган давои сизлар қилдиларинг. Мана энди тузалдим. Қани, гапир, колхоз бўйича неча центнер, менинг бригадам бўйича неча центнер?

Ҳафиза. Қолхоз бўйича йигирма етти, сизнинг бригадангиз бўйича ўттиз беш центнердан. Ҳозир Деҳқонбойни чақириб чиқай. (*Уйга киради.*) Деҳқонбой ака, тоғам келдилар!..

Мавлон (*хайрон ва дарғазаб бўлиб*). Ие, бу қандоқ бўлди, тўйсиз, никоҳсиз...

Ҳафиза ва ундан кейин Деҳқонбой чиқади.

Деҳқонбой. Салом, тоға!..

Деҳқонбой қулоч ёзиб боради, лекин Мавлон четга қараб бир қўлини бермоқчи бўлганда, уйдан чиққан Одиловни кўриб қолади-да, Деҳқонбой билан қучоқлашиб кўришади.

Одилов. Салом, Мавлон ака.

Раҳимжон келади.

Раҳимжон. Салом! Муддатидан илгари келибсиз-да. Ҳозир колхозда ҳамма иш муддатидан илгари бўлаётибди!..

Мавлон. Утиринглар, утиринглар. Раҳмат... Бригадирни йўқлаб телеграмма юборибсизлар...

Раҳимжон (*хижолат бўлиб*). Э, Мавлон ака, айб менда: телеграммани ўз қўлим билан юбораман деб, эсимдан чиқибди.

Мавлон. Нега? Олдим. Мана.

Раҳимжон. Ие, дарров олдингизми?

Одилов (*кулиб*). Салтанат берган телеграмма телеграммадан ҳам тез боради.

Раҳимжон. Муддатидан илгари боради.

Мавлон. Қани, гапиринглар, қандоқ бўлди, нима бўлди? Менинг бригадам биринчи бўлиб бажарибдими?..

Раҳимжон. Деҳқонбойга қуллуқ қилинг.

Мавлон. Деҳқонбойга?

Одилов. Сизнинг ўрнингизни босиб турди, йўқлигингизни билдирмади.

Мавлон (*Деҳқонбойга*). Шунақами?

Деҳқонбой. Қўлимиздан келганча ҳаракат қилдик... Яна бир иш қилмоқчимиз, Мавлон ака.

Мавлон. Сен қилмоқчимисан? (*Кулиб.*) Йўқ, бригадир келди, ҳамма ишни энди бригадирнинг ўзи қилади.

Ҳафиза. Йўқ, тоға, аввал қулоқ солинг.

Мавлон. Бугун ишдан гапирмаймиз. Эртага гаплашамиз.

Ҳафиза. Тоға, биз эртага...

Мавлон (*кулиб*). Тоғанг бир нима дегандан кейин дарров «хўп» дегин. (*Ярим жиддий.*) Тоғангни писанд қилмасанг, бригадирни писанд қилишинг керак... Икки ҳафта касалхонада ётиб далада ишлагандан кўпроқ чарчадим. Қўй, бир кеча дам олай. Вақгим чоғ... Менинг бригадам биринчи бўлиб бажарибди. Бугун бир айш қилайлик. Сен жиянман десанг ҳозир меҳмонларни зиёфат қилгин.

Одилов (*Деҳқонбой билан кўз уриштириб*). Кейинроқ бўлар, зиёфат қочмайди, Мавлон ака.

Деҳқонбой. Ҳозир мавриди эмас.

Мавлон (*ўпкалаб*). Майли, зоримиз бор, зўримиз йўқ.

Раҳимжон (*шошиб*). Бирпас ўтирайлик. Нима қиласизлар, бригадирни хафа қилиб.

Мавлон. Ҳа, баракалла... Бормисиз, раис! Ҳафиза, юр, винодан олиб чиқайлик.

Ҳафиза билан Мавлон чиқиб кетмоқчи бўлади. Қўзиевнинг товуши эшитилади: «Деҳқонбой ака!» Қўзиев киради. Мавлон рўпарасидан чиқиб қолган Қўзиевни кўриб, таъби хира бўлиб тўхтади, Ҳафиза чиқиб кетади.

Қўзиев. Салом, Мавлон ака!

Мавлон. Ҳали ҳам шу ердамисан?

Қўзиев (*норози тарзда*). Тузалиб келибсизда-а?

Мавлон (*Раҳимжонга*). Кетмабди-да. (*Деҳқонбойга.*) Бу такасалтангни бригададан ҳайдамадингми?

Раҳимжон. Э-э, Қўзиевни унақа деманг.

Деҳқонбой. Қўзиев такасалтанг эмас, Мавлон ака...

Мавлон. Шошма, Деҳқонбой! Ҳозир сен бригадир эмас, мен бригадирман. (Одиловга.) Менинг обрўйимни, бригаданинг обрўйини тўкади. (Раҳимжонга.) Бунинг масаласини ҳал қилиш керак эди.

Раҳимжон. Ҳар кўкатнинг ўз суйган тупроғи бўлади.

Деҳқонбой. Қўзиевни билмайсиз, Мавлон ака.

Мавлон. Қим, менми? Мирзачўлга кеккайиб келиб қийқиллаб қочган бунақа жўжахўрозларни кўп кўрганман. Қетмонга тоби йўқ, «пахта» десанг, «тахта» дейди. (Қўзиевга.) Шунақами?

Қўзиев. Пахта ҳам керак, тахта ҳам керак, Мавлон ака!..

Мавлон (Одиловга). Ана, кўрдингизми, яна дўқ қилади!..

Одилов. Колхоз планини муддатидан олдин бажаришида шунинг тахтаси ҳам катта ёрдам берган бўлса нима дейсиз? Қўзиев солган сушилкани бир кўринг...

Мавлон. Қанақа сушилка? Янги сушилка солдимми?

Раҳимжон. Ўҳў, шунақа сушилка солдики... жонинг роҳат қилади.

Мавлон. Шу Қўзиев-а?

Деҳқонбой. Ҳа, шу такасалтанг...

Мавлон (Қўзиевга). Шунақа ҳунаринг борми?

Қўзиев (мийғида кулиб). Бинокорлик ҳам ҳунарми... тахта нобуд бўлмасин дедим-да...

Ҳафиза вино олиб киради. Деҳқонбой унга қарашади.

Раҳимжон (Қўзиевнинг елкасига қўлини ташлаб). Қўзиевни бригадир қилсак деган фикримиз бор.

Мавлон (ҳайрон бўлиб). Қанақа бригадир?

Раҳимжон. Пахтани билмаса, гиштни билади, тахтани билади. Бинокорлик бригадаси ташкил қилмоқчимиз, Мавлон ака.

Мавлон. Ҳимм. Шунга бригадир бўлади денг. Бу гишту тахта деб одамларни ишдан қўймаса дейман.

Одилов. Бунинг бригадасига ҳаммамиз, бутун колхоз ёрдам бериши керак. (Қўзиевга.) Энди ярашинглар.

Раҳимжон (Қўзиевга). Қўлингни бер, Ҳошим.

Мавлон (Қўзиевга). Сен бизга ёрдам берибсан,

биз ҳам сенга ёрдам берамиз. (*Қўл беради.*) Қани ўти-ринглар, меҳмонлар!

Ҳамма ўтиради.

Қўзиев, косагули бўлгин-чи... қуй винони! Ёзда ўз қўлим билан тарвуздан солган эдим. Ўз қўлим билан солганман! Хўп, қани, нима деб кутарамиз?

Раҳимжон. Пешқадам бригадиримизнинг саломатлигига!

Одилов. Бригаданинг соғлигига...

Қўзиев. Ярашганимиз учун...

Ҳафиза. Тоғамнинг саломатликларига.

Деҳқонбой. Сафга қайтган командиримизнинг саломатлигига!

Қўзиев. Жуда ошириб юбордиларинг-ку!..

Мавлон. Раҳмат... (*Қўзиевга.*) Нима дединг?

Ҳамма ичади.

Қўзиев. Жуда яхши тарвуз экан-да, уруғини қадердан топгансиз?

Мавлон (*Ҳафизага*). Иссиқ овқатинг ҳам борми?

Ҳафиза (*товоқни очиб*). Марҳамат, меҳмонлар...

Мавлон. Ўҳ-ўҳ-ўҳ! Чучвара-ку!.. (*Биттасини оғзига солади.*) Ҳай-ҳай, оғизда эриб кетади-я!.. (*Чучварага тикилиб, емай ўтирган Раҳимжонни кўриб.*) Олинг, раис!

Раҳимжон (*уф тортиб*). Хамир овқат... семиртиради-да, қурғур!.. (*Овқатга қўл узатиб.*) Боринг, нима бўлса, бўлди!..

Қўзиев (*ашула бошлайди*).

Ўз яратган замонимиз, умримиз боқи.

Тўпланибдир ошноларнинг яқин-йироғи,

Ҳамма қўшилади:

Тўлдириб қуй қадаҳларни, янграсин гул ёр
Халқлар озод, Ватан обод, ҳамма бахтиёр.

Салтанат киради.

Мавлон. Ўтир, Салтанат, чучвара егин...

Салтанат. Раҳмат. Раҳимжон ака, сводкага қўл қўймабсиз. Райижрокомга юбориш керак!

Раҳимжон (*тегишиб*). Рансга тиним йўқ экан-да... (*Қоғозга қўл қўяётиб*.) Мана бунақа сводкага қўл қўйсанг, жонинг роҳат қилади. Ма, Салтанат!

Мавлон. Мумкинми, мен ҳам кўрсам...

Раҳимжон (*қоғозни узатиб*). Кўринг, жонингиз роҳат қилсин! Сизнинг бригадангиз зовур тозалашда ҳам олдинда борди, плании муддатидан олдин бажарди...

Мавлон сводкани кўриб таъби хира бўлади.

Мавлон (*қоғозни қайтариб беради*). Олдинда борган бригада менинг бригадам эмас. Менинг бригадам ҳатто рўйхатдан тушиб қолибди.

Ҳафиза. Нега? Қани?..

Деҳқонбой. Нима бўлиб тушиб қолади?

Раҳимжон (*сводкани диққат билан кўздан кечи-ради*). Тўққизинчи бригада... бригадир Деҳқонбой... Э, (*Салтанатга*.) бригадир Деҳқонбой эмас, Мавлон ака!

Салтанат. Икки ҳафтадан бери Деҳқонбой деб ёзиб юрган эдим.

Раҳимжон. Э, нодон, унда Мавлон аканг йўқ эди, энди келди... Мана, кўриб турибсан-ку!

Ҳафиза (*Салтанатга*). Дарров тузатинг, Салтанатхон!

Салтанат. Бошқатдан ёзаман. Катта хато қилибман (*кетади*).

Одилов (*Мавлонга ер остидан қараб*). Унчалик ҳам катта хато эмас, шекилли.

Мавлон (*сохта кулиб*). Албатта... Хато эмас, тўғри... Мен хафа бўлаётганим йўқ. Нега хафа бўламан? Ашуладан ол, Қўзиев.

Қўзиев (*ашула бошлайди*):

Қон-қариндош халқлар ўсган Ватан ҳурмати.
Меҳнатимиз обод қилган гулшан ҳурмати...

Ҳамма қўшилади:

Авлодимиз уйнаб-кулган чаман ҳурмати...

Мавлон (*бирдан қадаҳни кўтариб*). Таклиф бор. Мана шу пиёлаи пахтани муддатидан олдин бажарган, зовурларни муддатидан олдин тозаллаган Деҳқонбой бригадасининг саломатлигига ичайлик.

Ҳафиза (*Мавлонни секин туртиб*). Нега ундоқ дейсиз!..

Деҳқонбой. Сизнинг бригадангиз, Мавлон ака...

Мавлон. Йўқ, бу ишлар булганда Мавлон касалхонада дори ичиб ётган эди. Мавлоннинг бригадаси янги ер очади, пландан ташқари янги ер очади!..

Раҳимжон (*Деҳқонбойга*). Мавлон аканинг ҳали ҳеч гапдан хабари йўқ.

Ҳафиза. Биз сизга мана шу тўғрида гапирмоқчи эдик.

Деҳқонбой. Биз пландан ташқари янги ер очиш масаласини ишлаб чиққанмиз. Правление тасдиқ қилади.

Қўзиев. Эрта саҳарда янги зовурлар қазигани далага чиқамиз...

Одилов. Шунақа, Мавлон ака, Деҳқонбой комсомолларни янги ҳужумга бошлаётибди.

Мавлон. Деҳқонбой? Бригадир бу ёқда қолиб, Деҳқонбой бошлайдими?

Деҳқонбой. Ҳозир тушунтираман, Мавлон ака... Биз ишни бедапоянинг нариёғидаги ботқоқликдан бошламоқчимиз.

Мавлон. Бедапоянинг нариёғи учинчи бригадага қарайди-ку?

Деҳқонбой. Агар кўплашиб шу ботқоқликни қуритсак, биринчидан, учинчи бригада очадиган янги ер яхлит бўлади; иккинчидан, колхоз чўлнинг бағридан икки гектар ер юлиб олган бўлади.

Одилов. Яхши таклиф...

Мавлон. Ҳмм... Яхши таклиф! (*Бирдан.*) Хўп, мен пландан ташқари уч гектар ер очаман!

Ҳафиза. Йўқ, тоға...

Мавлон (*бақариб*). Ўзингдан катта бир нима деганда тек ўтир!

Деҳқонбой. Мавлон ака, гап ҳозир пландан ташқари янги ер очиш тўғрисида кетаётгани йўқ, ишни қаердан бошлаш тўғрисида кетаётибди. Янги ер очиш тўғрисида бригада... сизнинг бригадангиз ҳам мажбурийат олди. Пландан ташқари беш гектар янги ер очади.

Мавлон. Менинг бригадамми? Бу ҳам сенинг таклифингдир?

Деҳқонбой. Бунинг аҳамияти йўқ... Бригада рози.

Мавлон (*бақариб*). Бригадир рози эмас!

Раҳимжон. Қўрқманг, Мавлон ака, бригадангизда шундоқ йигитлар бўлгандан кейин беш эмас, олти гектар ҳам очасизлар. Қани, мана шу охирги пиёгани бригаданинг муваффақияти учун ичайлик!

Мавлондан бошқа ҳамма ичади.

Қўзиев. Ие, Мавлон ака... Ичинг!..

Мавлон. Қасалхонада узоқ ётиб дорини кўпроқ ичибман, вино кетмаётибди.

Ҳафиза (секин). Тоға...

Пауза

Одилов Мавлонга ер остидан тикилади.

Мавлон. Меҳмонлар ичишсин... Қуй, Қўзиев. (*Киноя билан.*) Тўй тўндай бўлсин!..

Қўзиев. Вино тамом бўлди, Мавлон ака!

Мавлон (*туриб*). Ҳозир бочкаси билан олиб келаман.

Одилов. Бас, Мавлон ака!

Мавлон бир тўхтаб яна чиқиб кетади.

Пауза

Раҳимжон. Безгак одамни шунақа инжиқроқ қилиб қўяди. Ўзига келиб қолар.

Одилов. Йўқ, Мавлон аканинг касали бошқа...

Салтанат киради.

Салтанат. Раҳимжон ака, ер тузувчилар келишди — бир; МТСдан иккита экскаватор келди — икки...

Ҳамма туради.

Одилов (*Раҳимжонни тўхтатади ва бошқалар чиқиб кетгандан кейин*). Мавлон ака билан бир гаплашиш керак, Раҳимжон ака. Айб ўзимизда, ернинг шўрини ювибмизу одамларнинг дилидаги эскидан қолган шўрни ювишга унча эътибор қилмабмиз...

Раҳимжон. Майли, гаплашинг, лекин хафа қилманг... Жон, ўртоқ! Яхши бригадир...

Одилов. Хўп.

Раҳимжон чиқиб кетади.

Пауза

Кичкина бочка кўтариб Мавлон киради.

Мавлон. Ие, қани меҳмонлар?

Одилов. Ер тузувчилар келишибди, экскаватор келибди... Идорага кетишди.

Мавлон. Деҳқонбойга уч-тўрт пиёла вино қуйиб берсам бўлар эди...

Одилов. Ёшлар билан аҳил бўлинг, Мавлон ака. Булар Мирзачўлга зўр ниятлар билан келишган. Ғайратини кўрдингизми?

Мавлон. Деҳқонбойнинг ғайрати жойида... Лекин ўртоқ Одилов, той иргишлайди-ю, аравани... (*кўкрагига уриб*) от тортади!

Одилов. Ёлғиз отнинг чанги чиқса ҳам, донғи чиқмайди.

Мавлон (*дўнгиллаб*). Мирзачўлга кеча келган жўжахўрозларнинг донғи чиқади!..

Одилов (*кулиб*). Деҳқонбой жўжахўроз, сиз хўрозмисиз?

Мавлон (*Одиловга тик қараб*). Мирзачўлнинг хўрозиман десам, ҳаддим сиғади! Ўттиз беш центнер пахтани ким берди? Мен бердим! Мавлон акангиз берди!

Одилов. Ёлғиз ўзингиз бердингизми?

Мавлон (*бир оз ўйлаб*). Менинг бригадам берди.

Одилов. Ёлғиз ўзини?

Мавлон. Ҳа, ёлғиз ўзи! Мен ҳеч кимдан ёрдам сўраганим йўқ! Сўрамайман ҳам!

Одилов. Шундақами?

Мавлон. Шундоқ!

Одилов. Чирчиқ, Челябинскнинг ишчилари, Боқунинг нефтчилари билан Украинанинг ғаллакорлари, Донбасснинг шахтёрлари билан Уралнинг металлурглари, Москва, Тошкент олимлари сизга ҳеч қанақа ёрдам бергани йўқми?

Узоқ пауза.

Яхши эмас, Мавлон ака. Кўзга яққолроқ кўринай деб ўзингизни кўпчиликдан четга олманг. Ҳожати йўқ, бусиз ҳам колхозда ҳаммаининг кўзи сизда; ҳамма иззат

қилади, қаттиқ сўз ўрни келганда ҳам аяйди, ҳам авайлайди... Буни билиш керак, тушуниш керак... Ундан кейин Деҳқонбой хато қилаётган бўлса, ётиғи билан тушунтиринг. Бақирининг ҳожати йўқ. Раҳбар томоғига зўр бердими, обрўидан путур кетгани бўлади. Трактор ҳам керосини тамом бўлиб қолса, пақ-пуқ қилади-ю, тўхтайди. Мирзачўлнинг хўрози бўлсангиз бордирсиз, лекин хўроз қичқирмаса тонг отмайди деб ўйлашингиз чакки... Хайр.

Одидов чиқиб кетади, Мавлон ўйлаб туриб вино қуяди ва ичмоқчи бўлганида Ҳафиза, Деҳқонбой, Салтанат, Қўзиев киради.

Ҳафиза. Ҳали ётганингиз йўқми, тоға?

Мавлон. Сизларга қараб ўтирибман. Ўтиринглар. *(Пиёлани Деҳқонбойга узатиб.)* Сенинг таклифингни ўйлаб кўрдим. Бўлади!

Деҳқонбой *(суюниб, пиёлани олади)*. Бормисиз, Мавлон ака! Албатта бўлади!

Мавлон. Лекин беш гектар эмас, уч гектар.

Деҳқонбой. Нега, Мавлон ака? Колхоз бўйича пландан ташқари қирқ беш гектар янги ер очамиз. Бизнинг бригадамиз бошқа бригадаларга намуна бўлиши керак.

Мавлон. Сенга ётиғи билан гап уқдириб бўладими, йўқми? Янги ер нима эканини биласанми, ўзинг?

Деҳқонбой. Биламан.

Мавлон. Билмайсан!.. Беш гектар янги ер бригада бўйича ҳосилни камида ўн-ўн беш процент тушириб юборади.

Деҳқонбой. Чўлнинг бағридан бригадамиз беш гектар ерни юлиб олгани қолади-ку. Бу йилча туширса нима?

Мавлон. Туширса нима? Сенга ура-ура, чалак... Мен, бригадам бўйича центнер тушиб, ҳар йилги обрўимдан маҳрум бўлай... Қизиқ бўлибди-да!

Салтанат. Сиз фақат ўз кўмочингизга кул тортар экансиз-да!

Мавлон. Сен, секретарь бўлсанг, машинкангни чиқиллат, бунақа гапларга аралашма!

Қўзиев. Ие, нега аралашмайди!

Деҳқонбой *(мулоимлик билан)*. Йўқ, Мавлон ака, Салтанатнинг гапига тушунмадингиз. Биз фақат битта бригада, ҳатто колхоз тўғрисида эмас, бутун